

Miika Pirttivaara

# KEHITYSVOIMAA! – Kehitysvammaosaamisen kehittäminen lastensuojelun sijaishuoltoyksikössä



Sosionomi (AMK)

Sosionomikoulutus

Syksy 2024



KAMK • University  
of Applied Sciences

## Tiivistelmä

**Tekijä:** Miika Pirttivaara

**Työn nimi:** KEHITYSVOIMAA! – Kehitysvammaosaamisen kehittäminen lastensuojelun sijaishuollossa

**Tutkintonimike:** Sosionomi (AMK)

**Asiasanat:** lastensuojelu, sijaishuolto, kehitysvammaisuus, osallisuus, lapsen etu

Tämä opinnäyte on tutkimuksellinen kehittämistyö, jonka tavoitteena on kehittää työskentelymenetelmä vahvistamaan lastensuojelun sijaishuoltoyksiköiden työntekijöiden kehitysvammaosaamista. Opinnäytteen toimeksiantajana ja tutkimusympäristönä on lastensuojelun erityistason sijaishuoltoyksikkö. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu lastensuojelun lainsäädännöstä, sekä aiemmasta kirjallisuudesta, julkaisuista ja tutkimuksista kehitysvammaisista lapsista lastensuojelun asiakkaina.

Tutkimusaineisto kerättiin ja analysoitiin laadullisin tutkimusmenetelmin. Tutkimusaineistona ovat sijaishuoltoyksikön henkilökunnan kokemukset kehitysvammaosaamisestaan, jotka kerättiin ryhmämuotoisena teemahaastatteluna. Tekstimuotoon kerätty tutkimusaineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. KEHITYSVOIMAA! -menetelmä rakentui analyysin tarkastelusta ja sen peilaamisesta teoreettiseen viitekehukseen.

Tutkimuksen tuloksista käy ilmi tarve menetelmäosaamisesta arjen ohjaustyöhön, työntekijöiden epävarmuuden vähentämisestä, ymmärryksen syventämisestä eri vammojen erityispiirteistä ja verkostotyön tuntemuksen kehittämisestä. KEHITYSVOIMAA! -menetelmä kehitettiin lastensuojelun sijaishuollon työntekijöille, jotka kohtaavat työssään vammaisia lapsia. Menetelmä suunniteltiin tarjoamaan käytännönläheinen lähestymistapa, jonka avulla vahvistetaan lastensuojelun työntekijöiden kehitysvammaosaamista.

Opinnäytteen yhteenvedona todetaan kehitysvammaosaamisen olevan lastensuojelun sijaishuoltoyksiköissä tärkeä resurssi, joka edistää sekä vammaisen lapsen että henkilökunnan hyvinvointia. Moninaisten vahvuuksien huomioiminen, reflektiivinen työote ja jatkuvan osaamisen kehittäminen, tiedon ja osaamisen jakaminen, sekä menetelmäosaamisen vahvistaminen ovat kaikki avainasemassa, jotta vammaisen lapsi saa tarvitsewansa tuen ja mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä itsensä näköiseksi yksilöksi.

## **Abstract**

**Author:** Pirttivaara Miika

**Title of the Publication:** KEHITYSVOIMAA! – developing competence in working with disabled persons in child welfare foster care

**Degree Title:** Bachelor of Social Services

**Keywords:** child welfare, foster care, intellectual disability, inclusion, child's best interest

This thesis is a research-based development work. The goal was to develop a work method to strengthen employees' competence in working with intellectually disabled persons in child welfare foster care units. The commissioner and the research environment were a specialized child welfare foster care unit. The theoretical framework is based on child welfare legislation, previous literature, publications, and studies on children with intellectual disabilities as clients of child welfare.

The research material for this qualitative thesis was collected by interviewing the foster care unit staff about their experienced competence in working with intellectually disabled persons. The material, written in text format, was then analyzed using data-based content analysis. The developed method called KEHITYSVOIMAA! in Finnish was developed by examining the results of the analysis and reflecting on them in the theoretical framework.

The results of the thesis indicated the need among the employees to understand the special features of different disabilities. Employees need methods to guide intellectually disabled children in everyday life and more confidence in their work. Networking was considered complex and challenging. The KEHITYSVOIMAA! method was developed for child welfare foster care employees who encounter intellectually disabled children in their work. It was designed to provide a practical approach that strengthens the employees' competence in working with intellectually disabled persons.

As a summary of this thesis, it is stated that competence in working with intellectually disabled persons is an important resource in child welfare foster care units. It promotes the well-being of both the disabled child and the employees. Acknowledging employees' strengths, a reflective approach to work, continuous development of employee skills, and sharing knowledge are important in ensuring that intellectually disabled children get the support they need and the opportunity to grow and develop individually.

*Totuus*

*”Onko totta*

*mitä sanot:*

*”Minä tiedän enemmän,*

*olen elänyt enemmän*

*kuin sinä.”*

*Syksyn sateisena iltana*

*me pelaamme monopolia*

*lapsuutemme vinttikamarissa.”*

*– Jorma Kapari*

## Sisällys

1	Johdanto .....	1
2	Lastensuojelu .....	2
2.1	Lapsen etu .....	3
2.2	Lapsen osallisuus .....	4
2.3	Lastensuojelun sijaishuolto .....	5
2.4	Asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma .....	7
2.5	Omaohjaajatyö .....	7
3	Kehitysvammaisuus .....	9
3.1	Vammaiset ja lastensuojelu .....	10
3.2	Vammaisuuden näkyminen lastensuojelun sijaishuoltoyksiköissä .....	11
3.3	Kehitysvammaosaaminen .....	12
4	Opinnäytetyön merkitys ja tavoite .....	14
5	Tutkimuksellisen kehittämistyön lähtökohdat .....	15
5.1	Tutkimusmenetelmän valinta ja toteutus .....	17
5.2	Aineiston analysointi .....	18
5.3	Tulosten tarkastelu .....	20
5.4	KEHITYSVOIMAA! -menetelmä .....	27
6	Pohdinta .....	30
6.1	Luotettavuuden tarkastelu .....	31
6.2	Yhteenveto .....	33

Lähteet

Liitteet

KEHITYSVOIMAA! -menetelmä sivut

## 1 Johdanto

Vammaisten lasten sijoitusten määrän arvioidaan lisääntyvän tulevaisuudessa lastensuojelun sijaishuoltoyksiköissä. Kuitenkin samaan aikaan tarve kehitysvamma-alan osaamisen kehittämistä lastensuojeluyksiköissä tunnustetaan yhteiskunnallisesti. Osa vammaisten lasten kanssa työskentelevistä lastensuojelun ammattilaisista kokee epävarmuutta vammaisten lasten soveltumisesta lastensuojeluyksiköihin, jonka taustalla on ainakin osittain kehitysvamma-alan koulutuksen tai työkokemuksen puute. Kehitysvammaisuus vaikuttaa lapsen kehitykseen ja taitoihin eri osa-alueilla, jonka myötä lastensuojeluyksiköissä kasvatukselliset lähestymistavat ja arjen ohjaustyö vaativat ammattilaisilta erityistä osaamista ja aiheeseen liittyvän menetelmällisyyden tuntemusta.

Tämän opinnäyte on tutkimuksellinen kehittämistyö, jonka tavoitteena on kehittää konkreettinen työskentelymenetelmä vahvistamaan lastensuojeluyksiköiden henkilöstön kehitysvammaosaamista. Aihe on yhteiskunnallisesti merkityksellinen, sillä aiempia tutkimuksia tai kirjallisuutta aiheesta on varsin niukasti. Opinnäytteen toimeksiantajana ja tutkimusympäristönä on lastensuojelun erityistason sijaishuoltoyksikkö, jonka nimen jätän sopimussyistä julkaisematta. Toimeksiantajan tarve opinnäytteelle nousee yksikön henkilöstön tarpeesta kehittää kehitysvammaosaamistaan, sillä kehitysvammadiagnoosit ovat olleet etenevissä määrin näkyvämpiä yksikön asiakaskunnan keskuudessa. Tämä opinnäyte tutkii laadullisin tutkimusmenetelmin tutkimusympäristön nykyistä kehitysvammaosaamista selvittäen sen vahvuuksia ja kehittämiskohtia, jonka tuloksista ja niiden peilaamisesta teoreettiseen viitekehykseen menetelmä rakentuu.

Tutkimuksen rajauksena on vammaisen lapsen edun ja osallisuuden toteutuminen, sillä ne ovat keskeiset periaatteet lapsen oikeuksien sopimuksessa, sekä vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa. Vammaisen lapsen edulla tarkoitetaan kaikkien lasta koskevien päätösten ja toimenpiteiden tekemistä lapsen ensisijaisen hyvinvoinnin ja kehityksen näkökulmasta. Osallisuudella puolestaan tarkoitetaan vammaisen lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osallistua itseään koskevien päätösten tekoon ikä ja kehitystaso huomioiden.

## 2 Lastensuojelu

Lastensuojelua ohjaa lastensuojelulaki, jonka perimmäisenä tarkoituksena on turvata lasten turvallinen kasvuympäristö, sekä tasapainoinen ja monipuolinen kehitys. Lapsilla on oikeus myös erityiseen suojeluun. Ensisijainen vastuu lasten hyvinvoinnista on vanhemmilla tai muilla huoltajilla. Julkisella vallalla on kuitenkin velvollisuus turvata lasten hyvinvointia ja kasvua tukemalla perheiden mahdollisuuksia vastata lasten tarpeisiin. Viranomaisten järjestäessä lastensuojelulain mukaisia palveluja tai tukitoimia perheille, on päätöksenteossa otettava huomioon lasten vanhempien vastuu ja oikeus päättää lastensa kasvatukseen ja hyvinvointiin vaikuttavista asioista. Kantavana periaatteena lastensuojelussa on lähteä liikkeelle lievimmistä ja riittävästä toimenpiteistä perheiden tukemiseksi, joilla kaikista vähiten puututaan perheen ja lapsen itsemääräämisoikeuteen. Mikäli vanhemmat eivät kykene lievimmistä toimenpiteistä huolimatta takaamaan lasten oikeutta tasapainoiseen kehitykseen, hyvinvointiin ja turvallisuuteen, on tällöin julkisen vallan velvollisuutena puuttua perheen tilanteeseen lapsen oikeuksien toteutumiseksi. Lapsen oikeudella erityiseen suojeluun tarkoitetaan vastaavassa tilanteessa esimerkiksi kodin ulkopuolista sijoitusta lasten huollon ja hoidon järjestämiseksi. (Räty 2010, 1–3.)

Lastensuojelun keskeisenä periaatteena on edistää lapsen suotuisaa hyvinvointia ja kehitystä, eivätkä lastensuojelulliset toimenpiteet saa aiheuttaa vahinkoa lapselle tai perheelle. Lapsen edun mukaisia tukitoimia järjestettäessä on otettava huomioon lapsen sen hetkinen elämäntilanne, joka siinä tilanteessa parhaiten turvaa lapsen edun. Lapsen edun huomioiminen ja sen toteutuminen on kaikkien lastensuojelutoimenpiteiden keskeisin arviointiperuste. Lapsen edun määrittäminen on aina yksilökohtaista harkintaa, jonka myötä on lapsen etua mahdotonta määrittää yleisellä tasolla. Lapsen edun määrittäminen voi täten perustua lapsikeskeiseen arvioon, perhe-elämään tai siihen ympäristöön missä lapsi elää, kuten laitosp- tai perhehoitoon. Lapsen edun määrittelyssä on myös keskeistä ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. (Räty 2010, 7–13.)

## 2.1 Lapsen etu

Käsitteellisesti lapsen etu on peräisin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3. artiklasta. Lapsen etu voidaan ymmärtää myös lapsen parhaan asettamisena etusijalle kaikessa lapseen liittyvässä päätöksenteossa, joka on kaikkien aikuisten velvollisuus. Myöskään YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ei määrittele tarkalleen mitä lapsen edulla tai parhaalla tarkoitetaan. Lapsen edun arvioinnissa on huomioitava sopimuksen kokonaisuuden antamat kriteerit lapsen hyvään elämään. YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa on neljä koko sopimuksen soveltamiseen ohjaavaa yleisperiaatetta, joista yksi on lapsen etu. Muut kolme yleisperiaatetta ovat lapsen tasa-arvoisuus ja yhdenvertainen kohtelu, lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen, sekä lapsen oikeus ilmaista mielipiteitään. (Aula 2011, 24–26.)

Lapsen edun arviointiin vaikuttavat keskeisesti aikuisten tieto lapsen oikeuksista ja alan tutkimustiedosta, sekä kuinka selvillä he ovat lapsen omista näkemyksistä. Lapsilla on oikeus omaan lapsuuteen, turvallisuuteen ja suojaan, mutta samalla lapsilla on myös oikeus olla oman elämänsä aktiivinen toimija ja asiantuntija. Lapsen mielipiteen selvittäminen on aina välttämätöntä ja korvaamatonta lapsen edun arvioinnissa, sillä jokaisella lapsella on oikeus kertoa tai olla kertomatta oma mielipiteensä. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon päätöksenteossa lapsen ikä- ja kehitystaso huomioiden, sekä perustella lapselle, mikäli päätökset ovat mielipiteidensä vastaisia. Lapsen mielipide ei siis lähtökohtaisesti tarkoita samaa kuin lapsen etu. Toistuva lapsen mielipiteiden vastainen päätöksenteko voi olla aikuisille väline tarkastella ja pohtia päätöksentekojen perusteita. Lapsen mielipiteen selvittäminen on tärkeää myös siitä syystä, etteivät lapset ole yhtenäinen ryhmä, vaan heillä on omat yksilölliset toiveensa ja tarpeensa esimerkiksi sukupuolta tai ikää katsoen. (Aula 2011, 27–28.)

Lapsen edun arviointi on aina kokonaisarviointia, jossa voidaan hyödyntää lapsen kasvun ja kehityksen kannalta negatiivisten ja positiivisten tunnusmerkkien tarkastelua. Positiivisia tunnusmerkkejä ovat esimerkiksi lapsen kannalta turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, sekä kiintymyksen, rakkauden ja huolenpidon saaminen. Negatiivisia tunnusmerkkejä voi

puolestaan olla rakkauden, huolenpidon ja vuorovaikutuksen puuttuminen tai laiminlyönti, eli toisin sanoen ne asiat, jotka eivät ainakaan ole lapsen edun mukaisia. Huomiota on siis kiinnitettävä myös vanhempien kykyyn vastata lapsen tarpeisiin. Lapsen elämään voidaan ajatella vaikuttavan kaikkein eniten lapsen oikeus lämpimiin ja emotionaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. Kaikissa viranomaisen tekemissä lasta koskevissa päätöksissä on otettava aina huomioon lapsen oikeus hyvään kasvatukseen ja tunnesiteiden luomiseen – tai niiden korjaamiseen. (Räty 2010, 14–17.)

## 2.2 Lapsen osallisuus

Lapsen kokema osallisuus on kytköksissä lapsen edun toteutumiseen. Lastensuojelua toteuttaessa lapsen mielipiteen selvittäminen ja kuuleminen ovat lapset oikeus, joka liittyy myös merkittäväällä tavalla lapsen osallisuuden muodostumiseen omassa asiakasprosessissaan. Kun lapsen mielipidettä selvitetään, on ensisijaisen tärkeää, ettei lapselle luovuteta sellaista tietoa, joka voisi olla vaaraksi lapsen kasvulle tai kehitykselle. Lapsella on kuitenkin oikeus saada riittävästi tietoa lastensuojelun asiakkuudestaan, jotta lapsi voisi muodostaa oman mielipiteensä ja vahvistaa ymmärrystään siitä, mistä on kysymys. Lapsen välittömän hoidon ja huolenpidon järjestämiseen ja päätöksentekoon vaikuttavat osittain lapsen omat näkemykset ja mielipiteet hoidon järjestämisestä. (Räty 2010, 157–158.)

Käsitteellisesti osallisuus tarkoittaa kuulumisen ja kuulluksi tulemisen kokemusta, jolloin yksilöt kokevat olevansa merkityksellinen osa kokonaisuutta. Osallisuuden kokeminen edellyttää yhteyden tunnetta omiin sekä yhteisiin voimavaroihin elämän eri osa-alueilla. Näitä voimavaroja ovat esimerkiksi luottamus ja kunnioitus, tiedot ja taidot, sekä toiminta ja yhteiset merkitykset. Usko näiden mahdollisuuksien olemassaoloon ja omaan pystyyteensä suhteessa vaikuttamiseen ja omaan toimintakykyynsä on osallisuuden kokemisessa oleellista. (THL 2023, 17.)

Sosiaali- ja terveysministeriön (STM n.d.) mukaan osallisuus merkitsee vaikuttamisen ja mukanaolon mahdollisuutta, sekä osalliseksi pääsemistä yhteisesti rakennettuun hyvinvointiin ja huolenpitoon. Osallisuuteen liittyy keskeisesti kokemus kuulumisesta johonkin, sekä kuulluksi tuleminen. Yksilötasolla tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että osallisen ihmisen voidaan sanoa pystyvänsä vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun sekä yhteisiin asioihin. Osallisuutta kokeva ihminen pääsee nauttimaan yhteisestä hyvästä, sekä kokee pystyvänsä tuottamaan sitä. Osallisuuden kokeminen on merkittävästi yhteydessä hyvinvointiin sen lisäen kokemusta turvallisuudesta, sekä uskosta tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiinsa. Vastaavasti matalan osallisuuden kokemuksen on todettu liittyvän esimerkiksi yksinäisyyteen tai psyykkiseen kuormittuneisuuteen. (THL 2023.)

Ihmisten osallisuus muodostuu jo elämän varhaisessa vaiheessa, kun vauvaikäinen saa kuulluksi tulemisen kokemuksia toisen ihmisen vastaavan hänen viesteihinsä. Lasten ja nuorten kussakin kehitysvaiheessa on merkityksellistä vahvistaa heidän mahdollisuuttaan toimia, tuntea, ajatella ja käyttää luovuuttaan vahvistaa heidän ehyen minäkuvansa muodostumista. Osallisuuden voidaan ajatella olevan aina vuorovaikutuksellista, sekä lasten ja nuorten minuuden muodostuvan osallisuuden kokemisesta vuorovaikutustilanteissa. Vuorovaikutustilanteissa lapset saavat erilaisia osallisuuden kokemuksia, joissa he oppivat löytämään itsestään uusia piirteitä, jotka puolestaan vahvistavat lapsen persoonan eri puolien kehittymistä. Puutteet vuorovaikutuksessa tai sen kokematta jäämisessä voivat vaikuttaa esimerkiksi lapsen itseilmaisuuksiin tai minäkuvaansa heikentävästi. (Mäkelä 2011, 14–17.)

### 2.3 Lastensuojelun sijaishuolto

Lastensuojelun sijaishuolto on lastensuojelun tukitoimi, joka tarkoittaa lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolelle. Lapsi voidaan sijoittaa huostaanotetusti, kiireellisesti tai avohuollon tukitoimena. Sijaishuollon järjestäminen voidaan toteuttaa perhehoitona sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa, josta voidaan puhua laitoshuoltana. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d.; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023.)

Lapsen sijaishuoltopaikan valinnassa on keskeistä huomioida lapsen edun toteutuminen suhteessa siihen, missä sijaishuoltopaikassa lapsen tarpeiden ja edun mukainen huolenpito ja hoito on mahdollista järjestää. Sijaishuoltopaikan on kyettävä mahdollistamaan lapsen ikään ja etuun vaikuttavia yksilöllisiä tekijöitä, kuten koulu, harrastukset ja ympäristö. Keskeisenä tarkastelun kohteena on myös sijaishuoltopaikan mahdollisuudet vastata lapsen tarpeisiin tai ongelmiin, jolloin sijaishuoltopaikan henkilökunnan koulutuksella ja määrällä on merkitystä. (Räty 2010, 378; 382.)

Kodin ulkopuolelle sijoittaminen avohuollon tukitoimena edellyttää 12-vuotta täyttäneen lapsen ja hänen huoltajan suostumuksen. Sijoitus avohuollon tukitoimena on aina lyhytaikainen ratkaisu, jonka järjestämisen edellytyksenä voi olla esimerkiksi lapsen tuen tarpeen arvioiminen, lapsen kuntouttaminen tai lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavan henkilön sairastumisen vuoksi. Mikäli lapsi ei jostain todennäköisestä syystä voi palata kotiinsa pitkään aikaan kodin ulkopuolista sijoitusta arvioidessa, on keskeistä huomioida täyttyvätkö tapauksessa huostaanoton edellytykset. (Räty 2010, 269–271.)

Huostaanotolla puolestaan tarkoitetaan toimielimen velvollisuutta järjestää lapselle sijaishuoltoa tilanteissa, joissa lapsen kasvuolosuhteissa on puutteita tai lapsi on vaaraksi itselleen tai ympäristölleen oman käyttäytymisensä puolesta. Sijaishuoltoa järjestettäessä huostaanotetuille on pyrittävä vastaamaan lapsen välttämättömän huollon ja hoidon tarpeisiin lapsen edun mukaisilla tavoilla. Huostaanotto ja lapsen sijaishuollon järjestäminen ovat viimeinen vaihtoehto, kun esimerkiksi avohuollon tukitoimet ovat olleet riittämättömiä. (Räty 2010, 295–296.)

Lapsen kiireellisessä sijoituksessa ja sen edellytyksenä on lapsen välitön kasvuaan, kehitystään tai terveyttään vaarantava asia, kuten esimerkiksi kotiolosuhteissa tai puutteissa lapsen huolenpidossa tai omassa käyttäytymisessään. Kiireellisessä sijoituksessa kyse on akuutista tilanteesta, jolloin lapsen tilannetta tai etua ei ennätetä selvittää. Kiireellisen sijoituksen aikana lapsen tilannetta voidaan selvittää rauhassa ja pohtia mahdollisia jatkotoimenpiteitä. (Räty 2010, 183–184.)

## 2.4 Asiakassuunnitelma sekä hoito- ja kasvatussuunnitelma

Lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä keskeisiä suunnitelmia ovat lastensuojelun asiakassuunnitelma ja sijaishuollon hoito- ja kasvatussuunnitelma. Lastensuojelun asiakassuunnitelma on tehtävä lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle, ellei tapauksessa ole kyse tilapäisestä ohjauksesta tai neuvonnasta. Asiaa hoitava viranomainen laatii ja tekee asiakassuunnitelman yhteistyössä lapsen ja hänen elämäänsä keskeisesti liittyen tahojen kanssa. Asiakassuunnitelma on siis lyhyesti suunnitelma lapsen ja hänen perheensä palveluista ja tukitoimista, jossa arvioidaan myös lapsen edun toteutumista ja toimenpiteiden vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Räty 2010, 233–234.)

Laitoshuoltoon sijoitetulle lapselle on laadittava erikseen hoito- ja kasvatussuunnitelma laaditun asiakassuunnitelman pohjalta. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena on pohtia ja arvioida lapsen laitoksessa tarvitsemaa hoitoa ja huoltoa suhteessa asiakassuunnitelmassa laadittuihin tavoitteisiin. Hoito- ja kasvatussuunnitelma siis täydentää asiakassuunnitelmaa, sekä ohjaa tavoitteellista työskentelyä laitoshuollossa. (Räty 2010, 241.)

## 2.5 Omaohjaajatyö

Sijaishuollon arjessa korostuvat lapsen vahvuuksien tukeminen sekä elämäntaitojen opettelu. Kasvatustyössä kasvattajan edellytyksenä on pedagogisen kiintymyssuhteen rakentaminen lapsen kanssa, jota laitoshuollossa rakennetaan omaohjaajasuhteen myötä. Kiintymyssuhteen muodostuminen lapsen ja omaohjaajan välille vaatii läheistä vuorovaikutusta ja yhteisen ajan viettämistä, jonka tulee olla turvallista ja korjaavaa. Lapsen aito kohtaaminen ja turvallinen vuorovaikutus ovat kuntouttavaa toimintaa, jolla saadaan aikaan pysyviä myönteisiä muutoksia lapsessa. Omaohjaajatyötä ohjaa suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus suhteessa lapselle asetettuihin tavoitteisiin. (Timonen-Kallio, Yliruka & Närhi 2017, 26.)

Omaohjaaja työskentelee sijaishuoltoyksikön työntekijänä, jonka myötä hän on velvollinen jakamaan tietoa lapsen asioista muulle työryhmälle. Tiedon jakaminen lapsen asioista ohjaa työskentelyä säilyttäen sen johdonmukaisuuden, sekä jatkaen lapsen suunnitelmallista kuntoutumista. Vaikka omaohjaajasuhde muodostuu tunnesuhteeksi, suhteen ei pidä perustua henkilökohtaisiin mieltymyksiin. Ammatillisesti omaohjaajatyö vaatii omien tunteiden reflektointia ja säätelyä suhteessa hänen ja lapsen vuorovaikutukseen ammatillisuuden säilymiseksi. Lapsen yksilölliseen kasvatukseen ja hoidon tarpeeseen vastaaminen vaatii ammattilaiselta ymmärrystä lapsen käyttäytymisen syistä, jota ammattilainen voi vahvistaa tuntemalla lasten kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia häiriöitä. (Timonen-Kallio ym. 2017, 26.)

### 3 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisella henkilöllä tarkoitetaan kehitysvammalain (L 380/1987) mukaan henkilöä, jolla on vamman tai sairauden takia pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Kehitysvammaiselle itselleen vammaisuus merkitsee vaikeutta hallita omaa elämää, sekä ymmärtää, oppia ja soveltaa opittua. Kehitysvammaisuus voidaan jakaa neljään eri luokkaan sen vaikeuden mukaan. Mitä lievemmästä kehitysvammaisuudesta on kyse, sen parempia ovat kehitysvammaisen henkilön taidot sopeutua ympäristöönsä ja selviytyä arjestaan. (Åberg 2021.)

Kehitysvammaisilla henkilöillä heidän henkinen toimintansa tai kehityksensä on häiriintynyt tai estynyt vamman, vian tai sairauden vuoksi, joka voi olla synnynnäinen tai kehitysiässä aiheutunut. Kehitysvammaisten henkilöiden on tyypillisesti vaikeampaa oppia uusia asioita, soveltaa aiemmin oppimaansa uusissa tilanteissa ja hallita itsenäisesti omaa elämää ikätovereihin nähden. Kehitysvamma pysäyttää tai hidastaa tietyssä kehitysiässä opittavia taitoja, jotka vaikuttavat kognitiivisiin, kielellisiin, motorisiin ja sosiaalisiin kykyihin. Kehitysvammaisilla henkilöillä on tyypillisesti myös heikommat hahmottamiskyvyn, tarkkaavaisuus-, älylliset ja omatoimisuustaidot kuin vammattomilla ikätovereillaan. (Arvio 2022, 13.)

Kehitysvammaisuus voidaan luokitella neljään eri asteeseen: lievään älylliseen, keskiasteiseen, vaikeasti älylliseen ja syvään älylliseen kehitysvammaisuuteen. Lievästi kehitysvammaisen henkilö kykenee pääsääntöisesti kehitysvammaisuudestaan huolimatta melko itsenäiseen elämään. Tuen tarpeet lievästi kehitysvammaisilla liittyvät useimmiten rahankäyttöön, asiointiin ja tarvitsemiensa palveluiden hankkimiseen. Tyypillisesti he ovat johdateltavissa, jonka myötä eläessään ilman tukea he saattavat päätyä seuraan, jossa he ovat vaarassa tulla hyväksikäytetyksi. Kouluiässä lievä älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa oppimisvaikeuksia, vaikkakin lapsi kykenee riittävien tukitoimien avulla opiskelemaan yleisopetuksen ryhmässä. Kasvaessaan he useimmiten tarvitset jonkinasteista jatkuvaa tukea ja opastusta, koska riskinä on, että ilman sitä he jäävät jatkokoulutuksen tai työelämän ulkopuolelle vaatimusten lisääntyessä. Kehitysiässä tai sen jälkeen

huomiotta vaille jäänyt diagnoosi lievästä kehitysvammaisuudesta voi myöhemmin olla taustalla psyykkisestä sairastumisesta tai psykososiaalisista umpikujatilanteista. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 20–21.)

Keskiasteinen kehitysvammaisuus näkyy merkittävinä viiveinä lapsen kehityksessä. Kouluikäisinä he tarvitsevat useimmiten erityistä tukea, mutta kykenevät jonkinasteiseen riippumattomuuteen kommunikaatiokyvyissä ja itsensä hoitamisessa. Aikuisiällä he kykenevät vaihtelevasti itsenäiseen elämään, mutta tarvitsevat tukea elämän eri osa-alueilla. Huomattavat tukitoimet lisääntyvät vaikeasti älyllisessä kehitysvammaisuudessa, ja he ovat riippuvaisia muista ihmisistä. Pitkän kuntoutuksen avulla he voivat kuitenkin kehittyä päivittäisissä toimissa melko itsenäisiksi. Syvän älyllisen kehitysvammaisuuden asteella henkilö on täysin riippuvainen muista ihmisistä ja jatkuvan hoivan tarpeessa. (Kaski ym. 2009, 21.)

### 3.1 Vammaiset ja lastensuojelu

Järjestettäessä lastensuojelun mukaista sijaishuoltoa vammaiselle lapselle sijaishuoltopaikan valintaa ohjaa lapsen etu, sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvä yleissopimus, jossa edellytetään, ettei lapsen erottaminen vanhemmistaan saa liittyä pelkästään lapsen vammaisuuteen (Sinko, Pitkänen, Hoikkala, Pollari & Martiskainen 2016, 11). Vammaisuudella voi olla merkitystä lapsen edun määrittelyssä ja lähtökohtaisesti vammasta johtuviin palveluntarpeisiin vastataan soveltamalla kehitysvammalakia. Lastensuojelulakia sovelletaan ensisijaisesti niissä tapauksissa, kun vammaisen lapsen kohdalla täyttyvät lastensuojelulain mukaiset perusteet. (Räty 2010, 15; 305.)

Useimmiten vammaisen lapsen lastensuojelutarpeen syntymiseen voi vaikuttaa vammaisen lapsen vaativa vanhemmuus tai jokin muu perheen selviytymistä kuormittava tekijä, kuten riittämätön tukiverkosto. Kaikki yhteiskunnalliset palvelut (lastensuojelu mukaan lukien) kuuluvat vammaisille lapsille perheineen yhtä lailla, kuin vammattomille kansalai-

sille. Lastensuojelun rooli vammaisen lapsen perheessä voi olla esimerkiksi lapsen suotuisan ja tasapainoisen kasvun ja kehityksen sekä turvallisen kasvuympäristön tukemista. (Leppänen 2010, 32; THL 2023).

Yhteiskunnallisena ilmiönä sektoroituneen palvelujärjestelmän puolesta käy ilmi, ettei laitoshoidtoa tarvitseville (erityisesti vaikeahoitoisille) vammaisille ole olemassa riittävässä määrin sopivia yksiköitä. Lastensuojelun näkökulmasta tämä on johtanut siihen, että kehitysvammalaitoksissa asuvia vammaisia lapsia on hoidettu ilman lastensuojelullista tukea siitä huolimatta, että lastensuojelun tarpeet ovat olleet täyttyneitä esimerkiksi lapsen perustarpeiden laiminlyöntinä. Tarve laitoshuollon yksiköille nähdään, joissa lastensuojelun ja vammaisuuteen liittyvien asioiden ammatillinen osaaminen yhdistetään. Tietävästi on myös tapauksia, joissa lastensuojelun sijaishuoltoon sijoitetun lapsen vamma on diagnosoitu vasta sijaishuollon aikana. (Sinko ym. 2016, 22.)

Vammaisten lasten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on kokemuksia vammaisten lasten palveluiden yhteensovittamisen haasteista lastensuojelun ja vammaispalveluiden välillä. Kokemuksissa kuuluu riski, että rinnakkaiset palvelut päävastuussa olevan toimijatahon lisäksi voivat jäädä saamatta. Vammaispalveluiden ja lastensuojelun välillä voi olla näkemuseroja vammaisen lapsen tuen tarpeesta ja mahdollisuuksistaan asua kotona. Lapsen etua onkin merkityksellistä tarkastella ja arvioida suhteessa lapsen oikeuteen saada lastensuojelullista tukea, sekä siihen, toteutuuko lapsen etu vammaispalvelulain mukaan järjestettävillä palveluilla. (Sinko ym. 2016, 23–25.)

### 3.2 Vammaisuuden näkyminen lastensuojelun sijaishuoltoyksiköissä

Leppänen (2010) tarkastelee kyselytutkimuksessaan lastensuojeluyksiköiden ja niiden henkilökunnan ammatillisuutta ja valmiutta kohdata sijoitettuja kehitysvammaisia lapsia. Merkittävä osa kyselytutkimukseen vastanneista lastensuojeluyksiköiden työntekijöistä arveli kehitysvammaisten lasten sijoitusten lisääntyvän tulevaisuudessa. Tutkimuksen tulokset osoittavat kehitysvammaisten lasten erityistarpeiden vaativan kehitysvamma-

osaamista kokeneilta ja ammattitaitoisilta lastensuojelun sijaishuollon ammattilaisilta. Mikäli vammaisen lapsi on sijaishuollon tarpeessa, on myös lapsen oikeuksien komitea korostanut sijaishuoltoapaikkojen tarvetta koulutukselle ja riittävälle tuelle vammaisen lapsen huolehtimiseksi riittävällä ja asianmukaisella tavalla (Sinko ym. 2016, 11).

Leppänen (2010) havaitsi tutkimuksessaan lastensuojelun sijaishuollon työntekijöissä epävarmuutta ja tietämättömyyttä suhteessa kehitysvammaisten lasten soveltuvuudesta tavallisiin lastensuojeluyksiköihin etenkin niiden yksiköiden osalta, joissa ei ole työskennelty vammaisten lasten kanssa. Vastaavasti vammaisten lasten kanssa työskennelleet työntekijät olivat myönteisiä heidän lastensuojeluyksikkönsä olleen oikea sijoituspaikka vammaiselle kokemuksiinsa nähden. Leppäsen tekemän kyselyn tuloksista käy ilmi lastensuojeluyksiköiden työntekijöiden olevan motivoituneita hankkimaan kehitysvamma-alan koulutusta pitäen alan riittävää osaamista tärkeänä omassa työssään.

Lastensuojeluyksiköissä vammaisten lasten osallisuuden ja oikeuksien toteutumiseksi on merkittävää kiinnittää huomiota työntekijöiden valmiuteen tukea lasta itsensä ilmaisemisessa. Itseilmaisua voi tukea ja vahvistaa esimerkiksi riittäväillä ja oikeanlaisilla menetelmillä, joilla vammaista lasta voidaan tukea kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa. Lapsen kommunikaatioon liittyviä tarpeita voi lähestyä esimerkiksi tutustumalla erilaisiin kommunikaatiokeinoihin ja -menetelmiin, sekä tarkastella koko yksikön henkilökunnan tietämystä aiheesta. Tarkastelun kohteena voi olla myös erilaisten esteiden tai vaikeuksien tunnistaminen lapsen ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, jonka myötä pyrkii etsimään asiaan ratkaisuja. (Sinko ym. 2016, 62.)

### 3.3 Kehitysvammaosaaminen

Tässä opinnäytteessä puhutaan kehitysvammaosaamisesta, jolla pääsääntöisesti tarkoitetaan kehitysvamma-alan tuntemusta ja ammatillista osaamista. Kehitysvammaosaaminen ei kuitenkaan ole sanana vakiintunut tai se voi olla vaikeasti ymmärrettävissä, jonka

vuoksi määritän ja vertaan kehitysvammaosaamista sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon kompetensseihin. Sosiaalialan osaamista kuvaavia kompetensseja, jotka ovat suoraan verrannollisia kehitysvammaosaamiseen ovat asiakastyö, palvelujärjestelmätuntemus, eettisyys, työyhteisötaidot sekä osallisuutta edistävä yhteiskuntaosaaminen (Soamk n.d.). Kun edellä olevia kompetensseja tarkastelee kehitysvammaosaamisen näkökulmasta, korostuvat niissä erityisesti vammaisten oikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamiseen, vuorovaikutustaitoihin ja kohtaamiseen, sekä palveluiden monimuotoisuuteen ja yhteistyöhön liittyvät osaamisen teemat.

#### 4 Opinnäytetyön merkitys ja tavoite

Opinnäytetyön tarve nousi sosionomiopintojeni aikana lastensuojeluyksikköön suorittamani työharjoittelun aikana yksikön henkilöstön toiveesta kehittää yksikön ammatillista kehitysvamma-alan osaamista, sillä asiakaskunnasta huomattavalla osalla on ollut jokin kehitysvammadiagnoosi. Tämä opinnäytetyö tarkastelee kyseisen lastensuojeluyksikön henkilöstön nykyistä kehitysvammaosaamista selvittäen sen kehittämiskohtia, vastaten kysymykseen *minkälaista kehitysvammaosaamista lastensuojeluyksikkö ja sen henkilöstö tarvitsee*. Tarve kehitysvamma-alan osaamisen kehittämisestä lastensuojeluyksiköissä tunnustetaan myös yhteiskunnallisesti, joka lisää opinnäytteeni merkittävyyttä yhteiskunnallisella tasolla.

Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää lastensuojeluyksikön henkilöstölle yhtenäinen työskentelymenetelmä vahvistamaan henkilöstön kehitysvammaosaamista. Merkittävä näkökulma kehittämisessä on laitoshuoltoon sijoitettujen kehitysvammaisten lasten osallisuuden ja parhaimman edun toteutumisen vahvistaminen. Menetelmä rakennetaan vastaamalla opinnäytetyöprosessin aikana nousseisiin yksikön kehittämiskohtiin. Menetelmän on tarkoitus jäädä yksikön aktiiviseen käyttöön. Henkilökohtainen tavoitteeni on, että menetelmä olisi sovellettavissa mihin tahansa lastensuojelun sijaishuoltoyksikköön kehitysvammaisten lasten kanssa työskentelemiseksi.

Opinnäytteen tarkoituksena on vahvistaa lastensuojelun sijaishuollon työntekijöiden ammatillisia valmiuksia kohdata ja vastata kehitysvammaisten lasten erityisiin tarpeisiin. Tutkimuksen tarve ja tutkimusongelma nousevat vahvasti sekä tilaajan henkilöstön toiveista, että myös yhteiskunnalliselta tasolta.

## 5 Tutkimuksellisen kehittämistyön lähtökohdat

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämistyö, jossa käytetään laadullisen tutkimuksen menetelmiä. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan kokemuksiin liittyviä merkityksiä (Vilkkä 2021, luku 5 Menetelmän erityispiirteet). Tutkimusympäristöksi valikoitui 7-paikkainen lastensuojelun erityistason sijaishuoltoyksikkö alle 13-vuotiaille lapsille, jossa suoritin sosionomiopintojeni ensimmäisen työharjoittelun. Yksikkö toimii pitkäaikaisena sijaishuoltopaikkana, sekä arviointi- ja vastaanottoyksikkönä. Kyseinen sijaishuoltoyksikkö on tutkimukseni toimeksiantaja, jonka toiveena on pysyä nimettömänä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on kerätty hakusanoilla *lastensuojelu, kehitysvammaisuus, sijaishuolto, lapsen osallisuus ja lapsen oikeudet*. Hakusanat ovat pääsääntöisesti määrittäneet ja tarkentuneet orientoitumalla intuitiivisesti aiheeseen ajatuskartta-työskentelyn avulla (LIITE 1). Merkittävää teoriataustaa opinnäytteessäni on ollut lastensuojelun lainsäädäntö, sekä aiempi kirjallisuus, kehittämishankkeet ja tutkimukset kehitysvammaisista lapsista lastensuojelun asiakkaina. *Taulukko 1* hahmottaa tiedonhakuprosessiani tarkemmin.

*Taulukko 1. Tiedonhakuuunnitelma.*

Tutkimuskysymys	Minkälaista kehitysvammaosaamista lastensuojeluyksikkö ja sen henkilöstö tarvitsee?
Hakusanat	kehitysvammaisuus, lastensuojelu, sijaishuolto, osallisuus, lapsen etu, vammaispalvelut, erityinen tuki, lastensuojelulaki, vammaispalvelulaki, laadullinen tutkimus, sisällönanalyysi, teemahaastattelu
Tietokannat	Finna, Ellibs, Finto, Julkari, Theseus, Google Scholar

Mukaanottamisen kriteerit	Relevanttius tutkimuskysymykseen, ajankohtaisuus, yhteensopivuus aiheeseen
Poissulkemisen kriteerit	Epäolennaisuus tutkimuskysymykseen ja aiheeseen, uutiset, kolumnit, ammattilehdet, ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt
Hakulauseke	kehitysvammaisuus AND lastensuojelu

Opinnäytteen tutkimusaineistona ovat sijaishuoltoyksikön henkilökunnan kokemukset ammatillisesta kehitysvammaosaamisestaan, jotka keräsin ryhmämuotoisena haastatteluna koko henkilökunnalta. Aineistonkeruun hetkellä ja opinnäytetyön tarpeen noustessa yksikössä oli sijoitettuna kehitysvammaisia lapsia, jonka myötä aihe oli yksikölle ajankohtainen. Ennen haastattelun toteutusta lähetin kohderyhmälle saatekirjeen (LIITE 2), jossa tiedotin tutkimukseen osallistumisesta, sekä aiheesta ja sen merkityksestä.

Analysoin tekstimuotoon kerätyn tutkimusaineiston aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, jossa informaatiota tiivistämällä kartoitin haastateltavien kokemaa kehitysvammaosaamista suhteessa sen kehittämisen kohteisiin, sekä olemassa oleviin vahvuuksiin ja hyviin toimintatapoihin huomioiden myös vammaisten lapsen osallisuuden ja edun toteutumisen (Vilkkä 2021, luku 6 Sisällönanalyysi). Purin siis aineiston osiin seuraamalla tyypillistä sisällönanalyysin etenemistä, eli pelkistämällä ja ryhmittelemällä tekstin ala- ja yläluokiksi, sekä muodostamalla niistä pääluokkia (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi). Analyysi antoi minulle mahdollisuuden tarkastella luokkien välisiä suhteita. Analyysin tuloksena valmistui kokonaiskuva, jonka pohjalta lähdin työstämään menetelmää yksikölle tekemällä tulkintoja ja päätelmiä suhteessa tutkimuskysymykseen, sekä tarkastelemalla tekemääni analyysiä opinnäytteen teoreettisen viitekehyksen avulla. (Vilkkä 2021, luku 6 Sisällönanalyysi.)

Luotettavuuden näkökulmasta on tutkimuksessa merkityksellistä kuvaila, millä tavalla olen itse saattanut vaikuttaa tutkimusaineistoon (suhteeni tutkittavaan kohderyhmään,

ennakkoasenteet ja odotukset tutkimuskysymykseen, samaan ammattiryhmään kuuluminen). Valitsemani tutkimusmenetelmän puolesta minun on merkityksellistä perehtyä riittävästi tutkittavaan aiheeseen, jotta ymmärrän mistä puhutaan. Tutkimuksen luotettavuutta lisäävät myös tutkimusmateriaalin ja tutkimuksen kohteen yhteensopivuus. Tutkimusta tehdessäni minulla itselläni oli valta päättää, mitä informaatiota karsin pois ja minkä säilytin. Tutkimus vaati itseltäni rehellistä ja reflektiivistä työtettä valintojen suhteen, eli toisin sanoen luotettavuuden arviointi oli läsnä koko prosessin ajan. Reflektiivisyys toi valinnoilleni perustan, jonka kautta pystyin perustelemaan tutkimuksessani tekemiäni ratkaisuja ja arvioimaan niiden toimivuutta tutkimuksen tavoitteisiin nähden. (Vilka 2021, luku 7 Laadullisen tutkimuksen arviointi.)

### 5.1 Tutkimusmenetelmän valinta ja toteutus

Suhteessa opinnäytetyön tutkittavan aiheen luonteeseen päädyin tutkimusmenetelmänä ryhmämuotoiseen teemahaastatteluun. Teemahaastattelussa käsitellään keskustelunomaisesti ennalta määritettyjä teemoja, jossa huomioidaan ihmisten tekemiä tulkin-toja ja merkityksiä. Teemahaastattelussa on merkityksellistä, että haastatteluun valikoi-tujen ihmisten arvellaan olevan kiinnostuneita tarkastelun kohteena olevasta asiasta. Se on sopiva tutkimusmuoto esimerkiksi niissä tapauksissa, kun halutaan saada tietoa ilmi-öistä ja asioista, jotka eivät ole niin tunnettuja. Teemahaastattelu edellyttää haastatteli-jalta huolellista perehtymistä aiheeseen ja tuntemaan haastateltavien tilannetta. (Saara-nen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Valitsin teemahaastattelun teemat opinnäytetyön aiheen mukaisesti, joita olivat työnte-kijöiden kehitysvammaosaaminen ja kehitysvammaisuuden näkyminen työssä, sekä vam-maisten lasten osallisuuden ja oikeuksien toteutuminen haastateltavien toimintaympä-ristössä. Päädyin tekemään haastattelun ryhmämuotoisena, jotta saan mahdollistettua haastattelun toteutumisen toimeksiantajan asettaman tunnin mittaisen aikaikkunan si-sään. Toisaalta ryhmämuotoinen haastattelu antoi mahdollisuuden ja väljyyden haasta-

teltaville pohtia ja muodostaa omaa käsitystään aiheesta kuulemalla keskustelunomaisessa tilanteessa muiden ajatuksia. Haastattelutilanne antoi myös tilaa haastateltavien keskinäiselle vuorovaikutukselle käsiteltävien teemojen sisällä.

Teemahaastattelun runko (LIITE 3) muodostui aiheeseen herättelystä, jossa hyödynsin parikeskustelua. Annoin haastateltaville hetken aikaa pohtia pareittain kysymyksiä käsiteltävistä teemoista, jonka jälkeen avasimme parikeskusteluja yhteiseen keskusteluun. Haastattelua ohjasi kehityksellinen näkökulma ja refleктоiva ote. Runko eteni aiheen herättelyllä sen syvempään tarkasteluun, jossa hyödynsin yhtä lailla parikeskustelua. Huomioin teemahaastattelun rungossa tarkentavat lisäkysymykset, jotka mahdollistivat esiintulleiden asioiden syvempien merkitysten tarkastelua käsiteltävistä teemoista.

Haastattelutilanne itsessään toteutui suunnitellulla tavalla ja koko yksikön henkilökunta pääsi osallistumaan haastattelutilanteeseen yksikönjohtajaa lukuun ottamatta. Haastattelutilanteeseen osallistui yksikön vastaava ohjaaja ja yhdeksän ohjaajaa. Alustaessani haastattelutilannetta havaitsin kehitysvammaosaamisen olevan teemana vaikeasti ymmärrettävä, tai teemaan oli jostain syystä haastava tarttua. Osa haastateltavista kertoi myös jännityksestään, joka saattoi vaikuttaa mielipiteiden kertomiseen ryhmätilanteessa. Tähän nähden suunnittelemani parikeskustelu ja aiheeseen herättely ajoi tarkoitustaan, jonka myötä haastattelutilanne vapautui ja näkemykseni mukaan löysimme haastateltavien kanssa yhteisen ymmärryksen. Haastattelutilanne oli odotuksieni mukaisesti vuorovaikutuksellinen ja saimme käsiteltyä aineiston keruun kannalta merkittävimmät asiat.

## 5.2 Aineistoin analysointi

Keräsin aineiston tekstimuotoon haastattelutilanteen yhteydessä tekemällä muistiinpanoja tutkimuksen kannalta keskeisistä huomioista, ilmiöistä ja havainnoista. Päädyin muistiinpanojen tekemiseen haastattelutilanteen ryhmämuotoisuuden vuoksi, sillä ajattelin keskustelunomaisen haastattelutilanteen olevan luonteeltaan moniäänistä. Moni-

äänisyyden vuoksi pidin esimerkiksi haastattelun nauhoittamista hyödyllisempänä keskittyä havainnointiin ja tärkeimpien asioiden tiivistämiseen muistiinpanemalla keskustelua haastattelutilanteen aikana. Toisaalta muistiinpanojen tekeminen haastattelun yhteydessä auttoi fokusoimaan huomiotani tiettyihin havaintoihin jo haastattelun aikana, joka ohjasi syventävien lisäkysymysten esittämiseen ja palaamaan takaisin oleellisten teemojen pariin. Keskustelunomaisen haastattelun riskinä olikin sen karkaaminen sivuraiteille tutkimuksen kannalta merkittävistä teemoista.

Analysoin kerätyn aineiston aineistolähtöisesti tutkittavan aiheen luonteen vuoksi. Aineistoanalyysin ensimmäisessä vaiheessa pelkistin tekemäni havainnot (LIITE 4), jonka jälkeen luokittelin pelkistetyt havainnot alaluokiksi (LIITE 5). Alaluokat täten muodostuivat yksittäisistä ilmiöistä ja havainnoista, joita ryhmittelemällä samankaltaisuuksien mukaan (LIITE 6) muodostuivat yläluokat niiden laajemmista teemoista. Yhdessä ala- ja yläluokat muodostivat tutkimukseni kannalta keskeisen kokonaisuuden ja tematiikan, eli pääluokat. Kokonaisuuden yhdistävä luokka antoi minulle mahdollisuuden analyysin kokonaiskuvan (*Taulukko 2*) tarkasteluun suhteessa siihen, että tutkimus pysyy rajatun alueen sisällä.

*Taulukko 2. Sisällönanalyysin kokonaiskuva.*

Yhdistävä luokka	Pääluokka	Yläluokka	Alaluokka
Kehitysvammaosaaminen	Arjen ohjaustyö	Yksikön päivittäisen toiminnan reflektointi	Toiminnan vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen, rutiininomaisuus, kuntouttava arki
	Menetelmäosaaminen	Apuvälineiden ja menetelmien käyttö	Vuorovaikutus, kommunikointi, ohjaaminen, tuen tarve, visuaalisuus, menetelmällisyys, apuvälineet

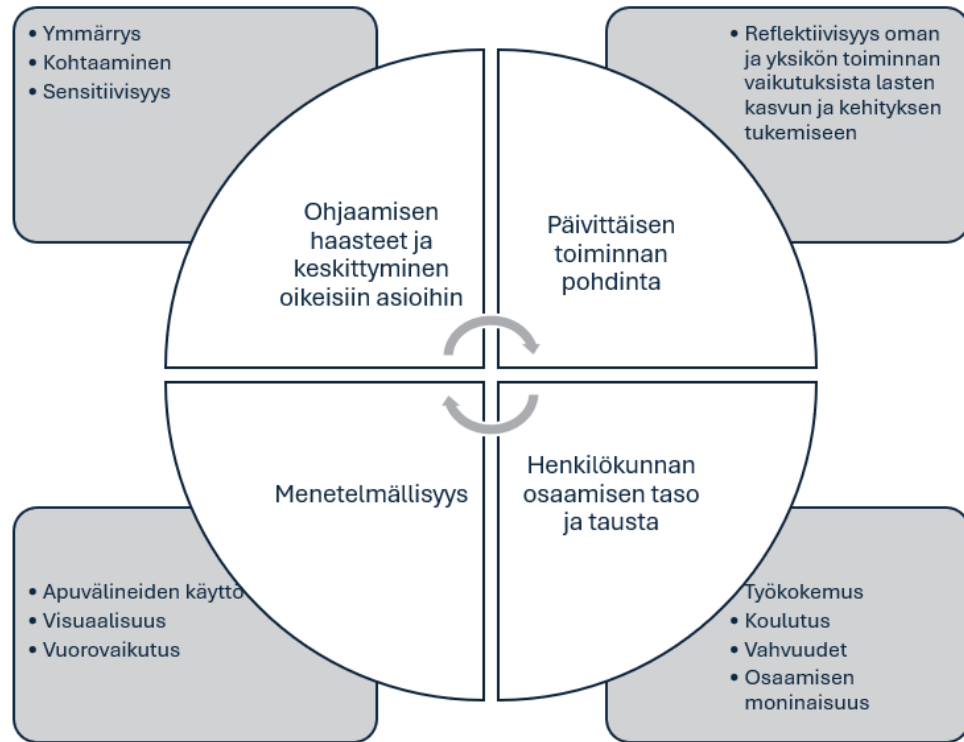
	Eriyisosaamisen kehittäminen	Eriyistarpeisiin liittyvät ammatilliset haasteet	Osaamisen epävarmuudet ja pelot, vammojen erityispiirteiden ymmärtäminen, omien tietojen ja taitojen riittävyys, seksuaalikasvatus
	Lapsen yksilöllinen kohtaaminen	Lapsen tuntemus ja osallisuuden vahvistaminen	Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, osallisuuden lisääminen, kohtaaminen, yhteistyö
	Verkostotyön kehittäminen	Yhteistyön vahvistaminen verkostojen kanssa	Verkostotyön monimutkaisuus, palveluiden päällekkäisyys, palvelujärjestelmän tuntemus
	Työyhteisön osaamisen kehittäminen	Työyhteisön monipuolinen osaaminen ja yhteisöllinen oppiminen	Tiedon jakaminen, oppiminen, työyhteisön vahvuudet, työkokemuksen ja koulutuksen moninaisuus

Seuraavassa luvussa tarkastelen syvemmin tekemäni analyysin kokonaiskuva, sekä avaan lukijalle, miten tekemäni havainnot ja tunnistamani ilmiöt ovat käyneet haastattelussa ilmi. Kokonaiskuvan myötä pystyin tarkastelemaan yksikön kehitysvammaosaimista, sekä tekemään päätelmiä suhteessa tutkimuskysymykseen tarkastelemalla luokkien välisiä suhteita.

### 5.3 Tulosten tarkastelu

Haastattelun ensimmäisen osion, eli aiheeseen herättelyn myötä (*Kuvio 1*) käy ilmi henkilökunnan lähestyvän aihetta erilaisista taustoista. Osalla haastateltavista on koulutusta

tai työkokemusta kehitysvamma-alalta, jonka myötä haastateltavat kokevat voivansa hyödyntää työssään tiedon ja osaamisen jakamista. Osa haastateltavista myös kokee kehitysvammaosaamisensa kehittyneen nykyisen työn kautta.



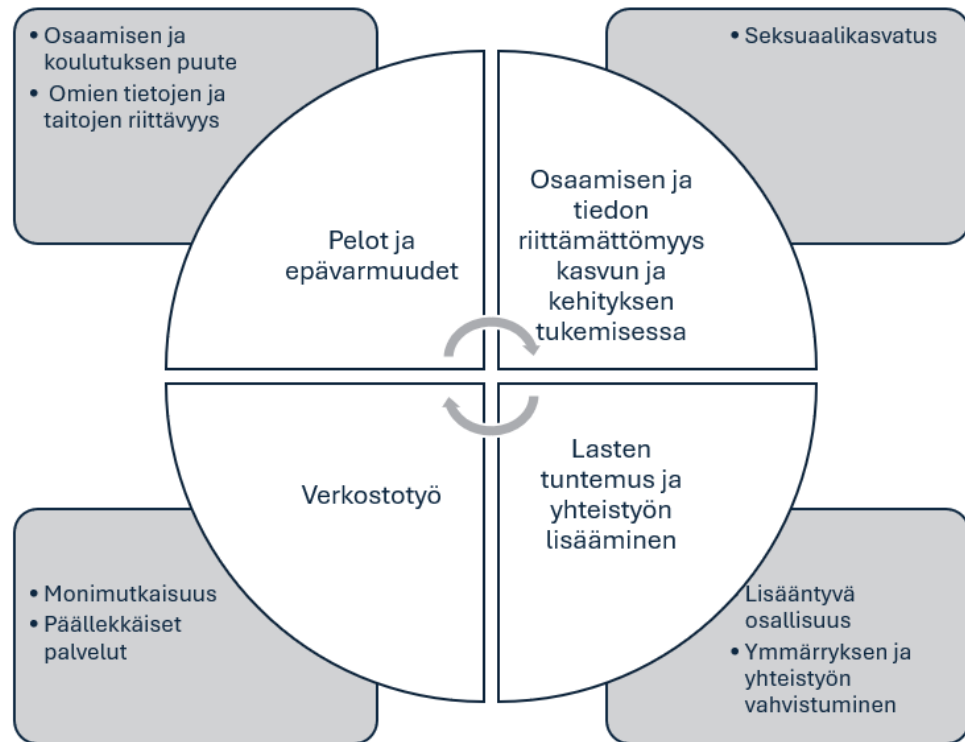
*Kuvio 1. Haastateltavien herättely aiheeseen.*

Haastateltavien yhteinen näkemys on, että heillä on yksikössään korkeat perusvalmiudet vammaisten lasten kohtaamiseen ja sensitiivisyyteen. Haastateltavat pitävät tärkeänä lasten aitoa kohtaamista, kuulemista sekä lämmön tarjoamista. Puolestaan ymmärrys erilaisten vammojen erityispiirteistä koettiin haastavana suhteessa omien taitojen ja tietojen riittävyteen. Haastattelussa käy ilmi yksikön toiminnassa rutiininomaisen arjen olevan itsessään kuntouttavaa, jonka myötä he pystyvät tarjoamaan vammaisille lapsille heidän kasvuaan ja kehitystä tukevan elinympäristön.

Haastateltavien mielestä heidän yksikkönsä toiminta vaatii jokaiselta henkilöstön jäseneltä reflektiivistä työtettä, joka mahdollistaa lasten kasvuun ja kehitykseen vaikuttavien asioiden tarkastelun. Haastateltavat pohtivat keskustelunomaisesti, etteivät voi odottaa tai vaatia vammaisilta lapsilta samanlaisia asioita tai taitoja arjessa kuin vammattomilta, joka voi aiheuttaa lasten välillä ristiriitaisia tunteita. Yksikön toiminnassa haastateltavat pitävät tärkeänä aikuisjohtoisuuden säilymistä, sekä ohjaustyössä riittävää ennakointia ja ajanvaraamista.

Haastateltavat tunnistavat arjen ohjaustyön vaativan vammaisten lasten kanssa erityistä menetelmäosaamista tai konkreettisia apuvälineitä erilaisista arjen toiminnoista suoriutumiseksi. Haastateltavilla oli vaihtelevia kokemuksia omasta menetelmäosaamisesta arjen ohjaustyössä. Haastateltavat pohtivat myös vammaisten lasten vertaisuuden toteutumista heidän yksikössään suhteessa erilaisten taitojen kehittymiseen ja niiden vertaamiseen vammaisten ja vammattomien lasten välillä, sekä millä tavoin he voivat tukea vastaavissa tilanteissa vammaisen lapsen positiivisen itsetunnon kehitystä ja oman pystyvyyden muodostumista.

Aiheeseen syventyessämme (*Kuvio 2*) kävi ilmi, että niillä haastateltavilla, joilla ei ollut aiempaa työkokemusta tai koulutusta kehitysvamma-alalta, voi vammaisten lasten kanssa työskenteleminen aiheuttaa pelkoja tai epävarmuuksia. Keskeisimmät epävarmuudet liittyivät arjen ohjaustyöhön, ettei tarpeettomasti aiheuta omalla toiminnallaan vammaiselle lapselle hankalaa oloa. Haastateltavien keskuudessa keskustelua herättivät kysymykset vammaisten lasten positiivisesta ohjaamisesta ja tukemisesta jatkuvien kieltöjen sijaan. Haastateltavat pohtivat jatkuvan kieltämisen vaikutuksia vammaisten lasten positiivisen minäkuvan ja itsetunnon rakentumiselle. Haastateltavien kertomuksissa kuuluu toive tiedon lisäämisestä erilaisista menetelmistä ja apuvälineistä arjen ohjaustyöhön. Haastateltavat kuitenkin tunnistavat, että lapsen tuntemuksella ilman aiempaa kehitysvammaosaamista saadaan ymmärrystä ja yhteistyötä lisättyä, jonka myötä lapsen osallisuuden kokemus lisääntyy.



Kuvio 2. Aiheeseen syventyminen.

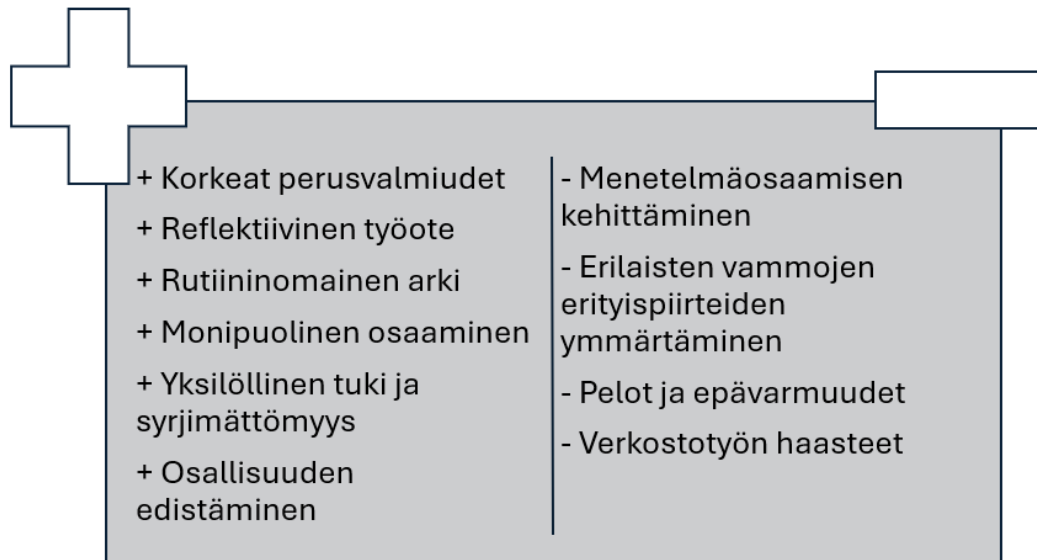
Haastateltavien kokemuksen mukaan vammaisten lasten etu ja osallisuus toteutuvat heidän yksikössään tällä hetkellä hyvin. Haastateltavat kuvailivat yksikköön tällä hetkellä sijoitettujen vammaisten lasten olevan toimintakyvyltään sellaisia, että he voivat kommunikoida ja tuoda omia mielipiteitään sekä toiveitaan omatoimisesti ilmi. Haasteita tulevaisuudessa voisi olla, mikäli sijoitetulla lapsella olisi esimerkiksi kommunikoinnin kanssa erityisiä tarpeita. Haastateltavat kokevat, että heillä on riittävästi mahdollisuuksia antamaan vammaisille lapsille yksilöllistä tukea ja ohjausta heidän yksikkönsä arjessa. Haastateltavien mukaan minkäänlaiselle syrjivälle käytökselle ei ole heidän yksikössään tilaa, joka mahdollistaa jokaisen lapsen turvallisen minäkuvan muodostumista vammasta riippumatta.

Haastateltavat kokevat vammaisten verkostotyön olevan monimutkaista. Pelkästään vammaisen lapsen lastensuojelun asiakkuus saattaa vaikuttaa muiden vammaisille kuuluvien palveluiden myöntämiseen kielteisesti, koska lastensuojelu nähdään päällekkäisenä palveluna. Verkostotietämys vammaisille kuuluvista palveluista koettiin myös haasteellisenä. Haastateltavissa aihe herättää huolta esimerkiksi vertaisuuden ja osallisuuden

toteutumisen näkökulmasta, koska lastensuojelulaitoksessa ei välttämättä ole mahdollista luoda vertaisia kaverisuhteita. Haastateltavat kokevat, että verkostotyössä koulujen ja päiväkotien kanssa korostuvat lapsen koulussa esiintyvien haasteiden tukemisen pohdittaminen, joihin vastaaminen voi tuntua toisinaan vaikealta.

Haastateltavien pohdinnoissa nousi esiin myös vammaisten lasten seksuaalikasvatus. Haastateltavat kokivat epävarmuutta vammaisen lapsen suotuisan kasvun ja kehityksen edistämiseksi erityisesti niissä tilanteissa, kun lapsi alkaa kasvamaan ja keho muuttamaan. Vammaisten seksuaalisuuden ja seksuaalisen kiinnostuksen heräilemisen kohtaaminen koettiin epävarmana suhteessa omiin taitoihin ja tietoihin aiheesta. Haastavana aiheesta koettiin erityisesti seksuaalisuuden puheeksi ottaminen ja asioiden käsitteleminen vammaisen lapsen kanssa sillä tavalla, että hänen itsetuntonsa säilyisi hyvänä esimerkiksi tilanteissa, joita voitaisiin kokea häpeällisenä, mutta vammaisella lapsella ei ole ollut riittäviä taitoja ymmärtämään toimintaansa liittyvää häpeää.

Suhteessa opinnäytteeni tutkimuskysymykseen on *kuviossa 3* kuvattuna tutkimusympäristöni vahvuudet ja sen kehittämisen kohteet lastensuojeluyksikön ja sen henkilöstön kehitysvammaosaamisesta, joka on koottu tekemäni aineistoanalyysin pohjalta tekemistäni tulkinnoista ja päätelmistä. Aineistosta käy ilmi osalla yksikön henkilökunnalla olevan kehitysvamma-alan aikaisempaa osaamista ja koulutusta, jota he voivat hyödyntää työssään lastensuojelulaitoksen ohjaajina. Heidän roolinsa tiedon ja kokemusten jakajina näyttäytyy merkittävänä sille henkilöstölle, jolla ei ole aiempaa kehitysvammaosaamista. Ilman aiempaa kehitysvammaosaamista oleva henkilöstö kokee kehitysvammaosaamisensa kehittyneen nykyisessä työssään, joka kertoo moninaisten vahvuuksien ja jatkuvan osaamisen kehittämisen tarpeellisuudesta lastensuojeluyksikössä.



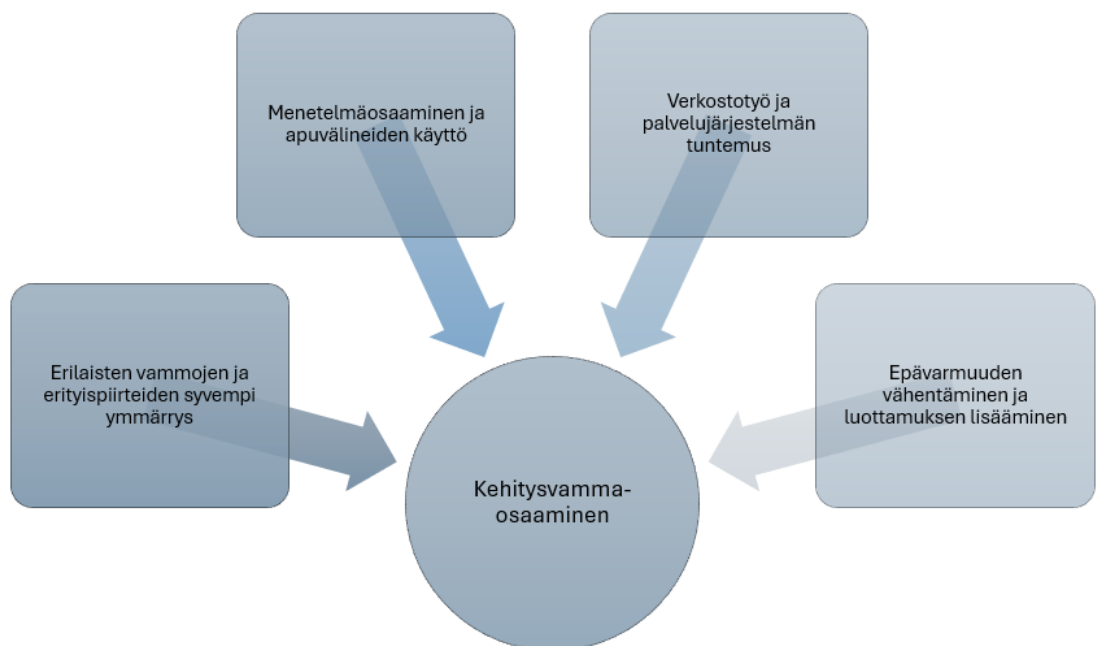
*Kuvio 3. Lastensuojeluyksikön vahvuudet ja kehittämisen kohteet.*

Reflektiivinen työote koettiin tärkeäksi lastensuojeluyksikön toiminnassa sekä sen kehittämisessä. Yksikön rutiininomainen arki itsessään nähtiin lasta kuntouttavana tekijänä, sekä lapsen mahdollisuus yksilölliseen tukeen ja syrjimättömyyteen. Arjen ohjauksessa henkilökunta pitää olennaisena aikuisjohtoisuuden säilyttämistä ja ennakoitua. Vammaisten lasten tuen ja aikuisen tarve arjessa saattaa olla vammaisesta lasta suurempi, joka lastensuojeluyksikön ohjaajien on huomioitava työn suunnittelussa. Lastensuojeluyksikön henkilöstöltä nousee selkeä tarve arjen ohjauksen apuvälineiden ja menetelmäosaamisen kehittämiseen. Oikeanlaisten menetelmien löytäminen ja käyttäminen arjessa voivat merkittäväällä tavalla helpottaa niin ohjauksia, kuin myös vammaisen lapsen omaa oloa ja arkea.

Lastensuojeluyksiköllä on korkeat perusvalmiudet kohdata vammaisia lapsia sensitiivisesti, sekä tutustua heihin ennakkoluulottomasti, joka voi edistää lapsen osallisuuden kokemusta ja yhteistyötä lapsen kanssa ilman erityistä kehitysvammaosaamista. Samalla esiin nousi haasteita omien taitojen ja tietojen riittävydessä vammaisten erityispiirteiden ymmärtämisessä, sekä vammaisen lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvissä teemoissa. Vammaisten lasten kanssa työskenteleminen herätti pelkoa ja epävarmuuksia etenkin niissä työntekijöissä, joilla ei ollut aiempaa kehitysvammaosaamista, jonka myötä näen epävarmuuksien vähentämisen ja luottamuksen lisäämisen omaan työnteekoonsa olevan merkityksellistä.

Verkostotyö koettiin monimutkaiseksi ja erityisesti lastensuojelun asiakkuus nähtiin ongelmallisena, sillä se saattaa heikentää vammaisille kuuluvien palveluiden myöntämistä. Myös verkostotietämys vammaispalveluista koettiin haasteelliseksi, ja huolta herätti vammaisten lasten vertaisuuden toteutuminen yksikössä, missä vertaisia kaverisuhteita voi olla vaikea muodostaa.

*Kuvio 4* kuvantaa ja vastaa tutkimuskysymykseen minkälaista kehitysvammaosaamista lastensuojeluyksikkö tarvitsee tekemiensä tutkimustulosten pohjalta. Ymmärryksen syventäminen erilaisten kehitysvammojen erityispiirteistä voidaan nähdä tärkeänä, jotta lasten yksilölliset tarpeet voidaan huomioida tarkemmin. Arjen ohjaustyössä tarvitaan menetelmäosaamisen kehittämistä ja kykyä hyödyntää apuvälineitä, jotka voivat tukea myös vammaisen lapsen omaa toimijuutta. Verkostotyö ja palvelujärjestelmän tuntemus ovat myös alueita, jotka kaipaavat kehittämistä, sillä tehokas yhteistyö eri toimijoiden välillä on välttämätöntä lapsen edun ja osallisuuden toteutumiseksi. Epävarmuutta kokeva henkilöstö tarvitsee tukea ja onnistumisen kokemuksia epävarmuuden vähentämiseksi ja luottamuksen lisäämiseksi omassa työssään. Uskon näiden osa-alueiden kehittämisen vahvistavan yksikön kykyä tukea vammaisten lasten kasvua ja kehitystä kokonaisvaltaisesti.



*Kuvio 4. Minkälaista kehitysvammaosaamista lastensuojeluyksikkö tarvitsee?*

#### 5.4 KEHITYSVOIMAA! -menetelmä

KEHITYSVOIMAA! -menetelmän perustana on tekemäni tutkimus lastensuojeluyksikön työntekijöiden kokemuksista kehitysvammaosaamisestaan. Tutkimustulosten pohjalta ymmärryksenä lisääntyi siitä, minkälaista kehitysvammaosaamista tutkimusympäristöni lastensuojeluyksikkö tarvitsee. Tutkimuksen perusteella havaitsin, että tarve osaamisen jakamiselle on korkea ja sijaishuollon tasainen arki itsessään nähdään lasta kuntouttavana tekijänä. Menetelmää rakentaessa olen huomionnut sen istuvuutta ja soveltamisen mahdollisuutta lastensuojeluyksikön arkeen, joka voi omiin kokemuksiini peilaten olla kii-reistä ja intensiivistä, jonka vuoksi olen valinnut menetelmän keskiöön arjessa tapahtu-van päivittäisen työn ja työyhteisön omien vahvuuksien hyödyntämisen.

Menetelmä on rakennettu vahvistamaan vammaisen lapsen edun ja osallisuuden toteu-tumista lastensuojeluyksikössä vahvistamalla työntekijöiden kehitysvammaosaamista. Menetelmän on tarkoitus toimia etenkin omaohjaajatyöskentelyn käytännönläheisenä ja konkreettisenä tukena vammaisen lapsen asiakasprosessissa, joka voi vähentää työnteki-jän kokemaa epävarmuutta ja lisätä luottamusta omasta toiminnastaan. Menetelmässä huomioidaan myös lastensuojelun asiakkuuteen liittyvä suunnitelmallisuus, ja mene-telmä tukee omaohjaajia pohtimaan suunnitelmallisuuden tavoitteellisuutta ja saavutet-tavuutta.

Menetelmä ohjaa tutustumaan lapsen vamman erityispiirteisiin niissä tilanteissa, kun vamma on diagnosoitu tai ammattilaisten tiedossa. Menetelmässä on huomioitu myös mahdollisuus, että vamma on jäänyt diagnosoimatta, jonka myötä menetelmä ohjaa työntekijöitä ottamaan asia puheeksi lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa diagnoosin saamiseksi. Jätin kuitenkin erilaisten vammojen erityispiirteiden käsittelemi-sen menetelmän ulkopuolelle perustelluista syistä. Ensinnäkin ajattelen nyky-yhteiskun-nassa tiedon olevan nopeasti saatavilla, joka mahdollistaa erilaisiin vammoihin liittyvien erityispiirteiden tarkastelun tätä menetelmää tehokkaammin. Toiseksi tutkimusympäris-töni haastateltavien kokemuksissa kuului lasten tuntemuksen merkityksellisyys ja aito

kohtaaminen, jonka ajattelen olevan tiettyssä määrin lapsen vamman erityispiirteiden tuntemusta merkityksellisempää.

Menetelmä antaa eväitä vammaisten lasten verkostotyöhön ja palvelujärjestelmän tuntemiseen. Menetelmän tärkeä sanoma on, että verkostotyö on avainasemassa lapsen kokonaisvaltaisen tuen varmistamiseksi. Menetelmä lisää ja vahvistaa työntekijöiden ymmärrystä, etteivät vammaiset ole yhtenäinen ryhmä, vaan he ovat ainutlaatuisia yksilöitä erilaisine tarpeineen ja vahvuuksineen. Vammaisuus ei saa olla syy syrjintään esimerkiksi palveluiden puutteena tai niihin hakeutumatta jättämisenä. Vammaisuus ei myöskään itessään saa olla peruste lastensuojelun palveluntarpeelle, vaan ensisijaisesti niihin tulee vastata vammaislainsäädännön mukaisilla palveluilla.

Palaten menetelmän käytön soveltamiseen lastensuojeluyksikön intensiiviseen ja kiireiseen arkeen, koostuu menetelmän ydin arjessa tehtävään havainnointiin, jonka myötä menetelmä voi olla omaohjaajan käytössä yksikön arjen jokaisena hetkenä. Menetelmä on prosessinomainen, joka ohjaa vammaisten lasten vahvuuksien ja tuen tarpeiden havainnointiin sekä niiden nimeämiseen, jonka tavoitteena on syventää omaohjaajan ymmärrystä tarvittavista tukitoimista ja käytännön strategioista arjen ohjaustyöhön. Menetelmä tarjoaa apuvälineitä ja menetelmiä arjen ohjaustyöhön, sekä auttaa suuntaamaan arjessa tehtävää havainnointia oikeisiin asioihin vammaisen lapsen tukemiseksi.

Menetelmässä kannustetaan työyhteisön sisällä tiedon ja osaamisen jakamiseen, joka nähtiin tutkimuksessani merkittävänä kehitysvammaosaamista edistävänä tekijänä. Menetelmä huomioi myös muiden palveluiden konsultoinnin vammaisen lapsen tukemiseksi. Tiedon ja osaamisen jakamisen tavoitteena on hyödyntää työyhteisön moninaisia vahvuuksia ja sen myötä vahvistaa kehitysvammaosaamista. Muiden palveluiden konsultoinnin ja verkostoyhteistyön merkitys korostuu tilanteissa, joissa tarvitaan ulkopuolista asiantuntemusta, sillä joissain tapauksissa lastensuojelulliset toimet eivät yksinään ole riittäviä. Toisinaan joidenkin vammojen erityispiirteisiin vastaaminen ja niiden tunnistaminen vaativat syvempää alan tuntemusta. Menetelmä korostaa verkostoyhteistyössä ja työyhteisön sisällä omaohjaajatyön merkitystä suhteessa vastuuseen viedä lapsen asioita eteenpäin ja tuoda niitä esiin yhteiseen keskusteluun, sekä tiedottaa ja ohjeistaa työyhteisöä kokemusten ja osaamisen jakamiseen.

Menetelmän prosessinomaisuuden viimeisen vaiheen tavoitteena on jatkuva oppiminen ja ammatillinen kehittyminen. Menetelmä kannustaa pohdintaan ja reflektointiin menetelmän mukaisesta prosessista suhteessa onnistumisiin ja haasteisiin. Onnistumisten ja haasteiden tunnistaminen tarjoavat mahdollisuuden ammatilliseen ja kehitysvammaosaamisen kehittämiseen. Tähän vaiheeseen kuuluu myös menetelmän soveltamisen tarkastelu ja arviointi suhteessa siihen, miten vammaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja vahvuudet on huomioitu. Onnistumiset voivat ilmetä esimerkiksi positiivisina muutoksina lapsen arjessa ja lisääntyneenä osallisuutena. Menetelmä kannustaa työntekijöitä pohtimaan ja refleктоimaan jatkotoimenpiteitä kehittääkseen entisestään niin omaa, kuin myös koko lastensuojeluyksikön kehitysvammaosaamista.

Tällaisenaan menetelmä huomioi tutkimusympäristöni olemassa olevia vahvuuksia ja kehittämisen kohteita, sekä ajattelen sen olevan soveltuvuutensa puolesta mahdollinen käytettäväksi lastensuojeluyksiköissä. Menetelmää voi soveltaa lapsen koko asiakasprosessin ajan esimerkiksi omaohjaajatyössä, sekä se tarjoaa selkeän struktuurin vammaisen lapsen kanssa työskentelyyn sen käynnistymisestä lähtien.

## 6 Pohdinta

Leppäsen (2010) teettämässä kyselytutkimuksessa nousee esiin yhtäläisiä teemoja lastensuojeluyksiköiden työntekijöiden epävarmuuden tunteista suhteessa vammaisiin lapsiin, vaikkakin Leppäsen näkökulmana on ollut vammaisten lasten soveltuvuus lastensuojeluyksiköihin. Leppäsen tutkimukseen vastanneiden keskuudessa nousee yhtäläisyys minun tekemän tutkimuksen kanssa sen suhteen, että kehitysvamma-alan koulutus tai työkokemuksen puute nähtiin tunnistettavana epävarmuustekijänä. Sinko ym. (2016) kertoo julkaisussaan lapsen oikeuksien komitean korostaneen kehitysvamma-alan koulutuksen tarvetta lastensuojeluyksiköihin, joka tukee koulutuksen ja kehitysvammaosaamisen merkityksen tärkeyttä suhteessa tutkimustuloksiin epävarmuustekijöihin vastaamiseksi ja niiden vähentämiseksi.

Omassa tutkimusympäristössäni vammaiset lapset ovat toimintakyvyltään pääsääntöisesti omatoimisia, mutta suhteessa vammattomiin on heidän tuen ja aikuisen tarpeensa suurempi. Tämä aihe herättää mielenkiintoista pohdintaa siitä, minkälaiset henkiset resurssit ja valmiudet yksiköllä ja työntekijöillä olisi kohdata vaikeammin vammaisia lapsia. Jo lievän ja keskiasteisen kehitysvammojen välillä on teoretiedon (Kaski ym. 2009) mukaan merkittäviä eroavaisuuksia tuen tarpeelle suhteessa kehitykseen ja taitoihin. Ajattelun menetelmällisyyden ja apuvälineiden korostuvan etenevissä määrin vammaisuuden korkeammilla asteilla. Haastattelutilanteessa esiin noussut vammaisen lapsen vertaisuus ja sen kokeminen lastensuojeluyksikössä on myös ilmiönä mielenkiintoinen, josta voisi tehdä jatkotutkimuksen ajatellen sen olevan merkittävä asia lapsen positiivisen minäkuvan rakentumiselle.

Tarkasteltuani tutkimustuloksia suhteessa aiempiin tutkimuksiin, on sieltä löydettävissä samankaltaisuuksia myös vammaisten verkostotyön ja palvelujärjestelmän puolesta. Sinkon ym. (2016) mukaan lastensuojelun työntekijöillä on yhtäläisiä kokemuksia minun tutkimustuloksieni kanssa vammaisten palveluiden yhteensovittamisen haasteista lastensuojelun ja vammaispalveluiden välillä. Ajattelen riskinä olevan erityisesti byrokratian tai

taloudellisten kysymysten vaikuttavan päällekkäisten palveluiden myöntämiseen tai niiden yhteensovittamiseen, ottamattani asiaan sen enempää kantaa.

Opinnäytetyöprosessin aikana pohdin vammaisen lapsen lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen mahdollisesti vaikuttavia ristiriitoja. Joissain tapauksissa lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen voi vaikuttaa lapsen vahingollinen käytös omalle kasvulle tai kehitykselleen. Mielestäni olisi kiinnostavaa tutkia ilmiönä enemmänkin millä tavalla vammaisuus huomioidaan lastensuojelun palvelutarpeen selvittämisessä, sekä minkälaisessa roolissa vammaispalvelut ovat vastaavissa prosesseissa ja minkälaiselta lastensuojelun ja vammaispalveluiden välinen yhteistyö näyttääytyy.

## 6.1 Luotettavuuden tarkastelu

Tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta keskeinen asia oli riittävän pohjatiedon hankkiminen lähestyttävästä aiheesta, sekä tutkimustani tukevan teoreettisen viitekehyksen kokoaminen. Haastavinta prosessin aikana oli löytää aiempia tutkimuksia tai kirjallisuutta kehitysvammaisista lastensuojelun asiakkaina, tai lastensuojelun työntekijöiden kokemuksia vammaisista asiakkaistaan. Pääsääntöisesti ajattelen teoreettisen viitekehyksen olleen rajattua ja keskittyneen tutkittavaan asiaan sen niukkuudesta huolimatta.

Aineiston keruun luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat tutkimusmenetelmän valinta, haastateltavien valitseminen ja oma suhteeni haastateltaviin sekä tutkittavaan aiheeseen. Itselläni on aiempaa työkokemusta vammaisten lasten kanssa työskentelystä lastensuojeluyksikössä, joka on innoittanut minua valitsemaan opinnäytteeni aiheen. Tunistan asian kuitenkin mahdollisesti vaikuttavan omiin asenteisiini, jonka olen pyrkinyt huomioimaan aineistoa kerätessäni ja analyysivaiheessa virhetulkintojen tai päätelmien karsimiseksi. Ratkaisu aineiston tallentamiseksi tekemällä muistiinpanoja haastattelutilanteen yhteydessä on huomioitava riski sen suhteen, että jotain tutkimuksen kannalta oleellista jäi huomioimatta.

Aineistonkeruun aikana tutkimusympäristö oli minulle entuudestaan tuttu, mutta henkilöstö oli minulle suurimmaksi osin vierasta. Tuttuudella oli ainakin positiivisia vaikutuksia aineistonkeruun kannalta sen suhteen, että tunsin haastattelijana oloni turvalliseksi ja mukavaksi. Haastattelutilanteessa aineistonkeruuseen mahdollisesti vaikuttavia tekijöitä saattoivat olla osan haastateltavien kuvailema jännitys, tai jotakin saattoi jäädä sanomatta haastattelun ryhmämuotoisuuden vuoksi. Pysin ryhmämuotoisen haastattelutilanteen luonteen vuoksi huomioimaan, että jokainen haastattelija sai halutessaan suuvuoron. Toimeksiantajan niukka tunnin mittainen aikaikkuna haastattelun toteuttamiselle saattoi aiheuttaa kiireen tuntua, tai johonkin asiaan ei välttämättä jäänyt aikaa syventyä niin hyvin kuin olisi ollut potentiaalia. Koen ryhmämuotoisen teemahaastattelun olleen tutkimuksen luonteen ja asetetun aikaikkunan puolesta olleen oikea ratkaisu aineistokeruulle tässä tutkimuksessa.

Aineiston analysoinnissa minulla oli valta päättää siitä informaatiosta, jonka karsin pois ja mitä haluan säilyttää varsinaiseen kehittämistyöhön, eli KEHITYSVOIMAA! -menetelmään. Opinnäytteeni aiheen rajaus lapsen edun ja osallisuuden toteutumisesta, sekä tavoitteeni menetelmän sovellettavuudesta mihin tahansa lastensuojeluyksikköön antoi tienviitan informaation karsimiseen. Tutkimuksessani olen myös pyrkinyt refleктоimaan ja perustelevaan tekemiäni päätöksiä ja valintoja.

Tutkimuksen validiteettia tukee sen tulosten yhteensopivuus ja siirrettävyys aikaisempiin tutkimuksiin niiden niukkuudestaan huolimatta, sekä ne ovat ilmiöinä tunnistettavia. Laadullisena kehittämistyönä rakennettu menetelmä on luonteeltaan sovellettavissa missä tahansa lastensuojeluyksikössä, vaikkakin se on rakennettu ainoastaan yhden lastensuojeluyksikön kokemuksista. Sovellettavuutta tukee aiempien tutkimusten samankaltaiset ilmiöt ja tematiikka vammaisten lasten kanssa työskentelystä lastensuojelussa.

Lopuksi tarkastelen tutkimuksen luotettavuutta opinnäytetyöprosessin etenemisen näkökulmasta. Työ eteni suunnitelmien ja aikataulun mukaisesti aineiston keräämiseen ja sen analysointiin asti, jonka jälkeen kehitin menetelmän aineistoanalyysin pohjalta. Opinnäytteen lopullisen raportoinnin jätin myöhemmäksi, joka ajallisesti venyi noin kolmeen kuukauteen. Jätettyäni raportoinnin myöhemmäksi oli raportointivaiheessa tunnistet-

tava riski, että jotain tutkimuksen kannalta merkityksellistä jää raportoimatta tai huomiomatta aineistonkeruun ja sen analysoinnin kuvaamisessa tiedon ollen ainoastaan muistini ja muistiinpanojeni varassa.

## 6.2 Yhteenveto

Kaikkineen opinnäytetyöprosessi eteni suunnitelmallisesti, vaikkakin alkuperäinen aikataulu venyi. Työelämäyhteistyö oli kaikinensa sujuvaa ja olemme toimeksiantajan kanssa olleet avoimessa vuorovaikutuksessa tutkimukseeni liittyen. Eettisyyden näkökulmasta olen toiminut aineistonhallintasuunnitelman (LIITE 7) mukaisesti, eikä mitään tutkimukseen liittyviä tai tutkimukseen osallistuneiden henkilötietoja ole tallennettuna minnekään. Toimeksiantajan ja Kajaanin ammattikorkeakoulun välinen tutkimussopimus on allekirjoitettu asianmukaisesti, sekä sopimusta noudattaen toimeksiantajan nimi jätetään opinnäytteessä mainitsematta.

Opinnäytteen yhteenvetona voin todeta kehitysvammaosaamisen olevan lastensuojeluyksiköissä tärkeä resurssi, joka edistää sekä vammaisen lapsen että henkilökunnan hyvinvointia. Moninaisten vahvuuksien huomioiminen, reflektiivinen työote ja jatkuvan osaamisen kehittäminen, tiedon ja osaamisen jakaminen, sekä menetelmäosaamisen vahvistaminen ovat kaikki avainasemassa, jotta vammaisen lapsi saa tarvitsemansa tuen ja mahdollisuuden kasvaa ja kehittyä itsensä näköiseksi yksilöksi.

## Lähteet

Aula, M. (2011). Lapsen paras aikuisen velvollisuutena. Teoksessa Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) Näyn & Kuulun – Lapsen etu ja osallisuus. (24–38). Helsinki: LK-Kirjat/Lasten Keskus Oy

Arvio, M. (2022). Kehitysvammakäsite. Teoksessa Arvio, M., Aaltonen, S. & Lähdetie, J. (toim.) Kehitysvammaisen potilaana. (12–18). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. (2009). Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy

L 380/1987. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/2. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>

Leppänen, S. (2010). Kehitysvammaisen lapsi lastensuojelussa – Kyselytutkimus lastensuojeluyksiköihin. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201010243010>

Mäkelä, J. (2011). Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa Nurmi, S. & Rantala, K. (toim.) Näyn & Kuulun – Lapsen etu ja osallisuus. (13–23). Helsinki: LK-Kirjat/Lasten Keskus Oy

Räty, T. (2010). Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV – 6.3.2 Teemahaastattelu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla 10.7.2024 [https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L6\\_3\\_2.html](https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L6_3_2.html)

Sosiaali- ja terveysministeriö [STM]. (N.d.) Osallisuuden edistäminen. Saatavilla 19.7.2024 <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

Sinko, P., Pitkänen, M., Hoikkala, S., Pollari, K. & Martiskainen, T. (2016). Rajapinnoilla – Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Saatavilla 4.10.2024 <https://www.lskl.fi/julkaisut/rajapinnoilla/>

Soamk. (N.d.). Sosionomi AMK-tutkinnon kompetenssit. Saatavilla 7.10.2024 <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkinnot-ja-kompetenssit/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. (N.d.). Lastensuojelu. Saatavilla 2.11.2023 <https://stm.fi/lastensuojelu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023.) Osallisuuden edistäjän opas. Saatavilla 19.7.2024 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-088-0>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023.). Kehitysvammainen lapsi lastensuojelun asiakkaana. Saatavilla 4.10.2024 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kehitysvammainen-lapsi-lastensuojelun-asiakkaana>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023). Sijaishuolto. Saatavilla 2.11.2023 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL]. (2023.) Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Saatavilla 19.7.2024 <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

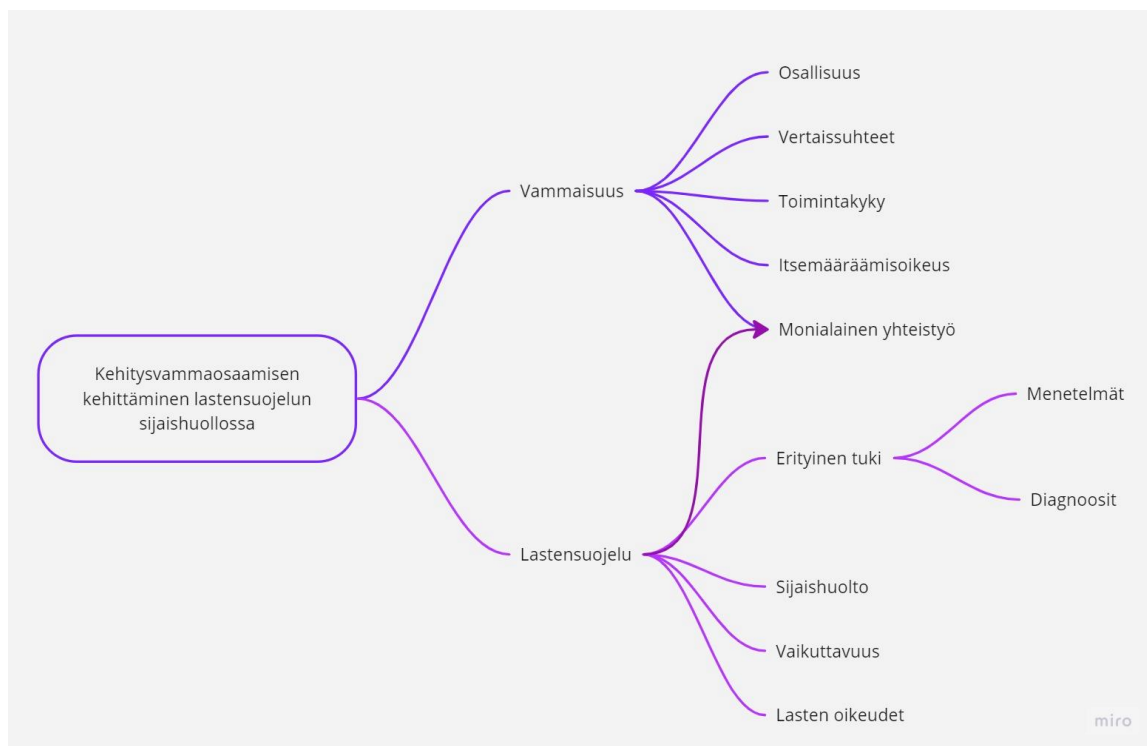
Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. (2017). Lastensuojelun terapeuttisen laitospäätöksen mallinnus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpäpaperi 23/2017 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-866-1>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Åberg, L. (2021). Kehitysvammaisuus. Lääkärikirja Duodecim. Saatavilla 2.11.2023 <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556>

Vilkkä, H. (2021). Tutki ja kehitä. 5. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus

## Ajatuskartta



SAATEKIRJE TUTKIMUKSEEN OSALLISTUJALLE

Jyväskylä 9.1.2024

Arvoisa vastaanottaja,

olen tekemässä Kajaanin ammattikorkeakoulun sosionomiopintojen opinnäytteenä tutkimuksellista kehittämistyötä ammatillisen kehitysvammaosaamisen kehittämisestä lastensuojeluyksiköissä. Työn tavoitteena on luoda työskentelymalli tai -menetelmä ammatillisen kehitysvammaosaamisen vahvistamiseksi lastensuojelun sijaishuoltoyksiköihin. Kerään opinnäytteen tutkimusaineiston ryhmämuotoisena teemahaastatteluna, johon koko \*\*\* henkilökunta on kutsuttu. Haastattelu pidetään keskiviikkona 17.1.2024 klo 14–15 \*\*\* tiloissa.

Tutkimuksen tekemiseen on saatu asianmukainen lupa. Osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista ja luottamuksellista. Tutkimuksessa ei kerätä mitään henkilötietoja ja kerättyä aineistoa käsitellään luottamuksellisesti. Tulokset julkaistaan mainitsematta \*\*\* tai \*\*\* nimeä, sekä siten, ettei yksittäisiä henkilöitä ole mahdollista tunnistaa.

Haastatteluun voi valmistautua pohtimalla omaa ammatillista kehitysvammaosaamistaan.

Kiitos jo etukäteen osallistumisestasi ja nähdään ensi viikolla!

Miika Pirttivaara

Sosionomiopiskelija

Kajaanin ammattikorkeakoulu

## Alustava teemahaastattelun runko

Esittelen ensin itseni ja kiitän osallistumisesta tutkimukseen. Haastattelua rytmittää kaksi parikeskustelua. Kummankin parikeskustelun jälkeen on yhteinen purku ja keskustelu. Haastattelua ohjaa kehittämisen näkökulma.

### 1. Herättely aiheeseen, parikeskustelu

- pohdintaa omasta kehitysvammaosaamisesta/historiasta
- miten kehitysvammaisuus näkyy työssänne

### 2. Parikeskustelu

- pohdintaa yksikön kehitysvammaosaamisesta, haasteet/vahvuudet
- mitä lasten osallisuus ja oikeudet tarkoittavat ja miten ne toteutuvat kehitysvammaisten osalta? Onko jotain erityistä huomioitavaa tai erityisiä tarpeita?
- työtä ohjaavien periaatteiden toteutuminen

Jokainen pari kertoo mistä keskustelivat, mitä teemoja/asioita/käsitteitä keskustelussa nousi > saa kommentoida ja kysyä keskustelunomaisesti. Aiheesta saa ja kuuluukin herätä keskustelua, varmistan sen pysyvän aiheessa

Keskustelun aikana voin käyttää tarkentavia tai lisäkysymyksiä, kuten

- konkretia, esimerkit
- eri tasot (yksilö, yhteisö, yhteiskunta)
- kertoisitteko tarkemmin ...
- puhuitte aiemmin ... ja haluaisin palata siihen, että ...
- mitä ajatuksia tämän parin ... herättää?

Haastattelun loppuksi koonti

- vapaa sana, mitä haluaa vielä nostaa esiin, josta ei ole keskusteltu
- jokainen kertoo vuorollaan oivalluksen/mietteen/kehittämisen tarpeen/itselleen haastavalta tuntuvan asian tms.
- annan osallistujille sanallisen palautteen ja kiitän yhteistyöstä, kerron miten tutkimustyö jatkuu

## Havaintojen ja ilmiöiden pelkistäminen

Alkuperäinen havainto	Pelkistys
Yhteisössä on erilaista vahvuutta kehitysvammaosaamisesta ja osalla ei ollenkaan aiempaa kokemusta, paljon osaamista tullut tämän työn kautta	Yhteisön moninaiset vahvuudet
Dialogisuus on toisilta oppimista ja työyhteisössä on avoin keskustelukulttuuri	Avoin keskustelukulttuuri ja jatkuva oppiminen
Yksiköllä on korkea perusvalmius lapsen aitoon kohtaamiseen, kuulemiseen ja tutustumiseen, joka on tärkeää riippumatta aiemmasta kehitysvammaosaamisesta	Lapsen aito kohtaaminen ja kuuleminen
Miten lasta voidaan positiivisesti tukea jatkuvien kieltojen sijaan?	Positiivisen tuen merkitys
Miten edistää kasvua ja kehitystä, jos omat tiedot ja taidot ei riitä suhteessa vammaan erityispiirteisiin varsinkin kun keho alkaa muuttumaan	Haasteet vammaisen lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa
Osallisuus toteutuu hyvin ja lapset ovat kyvyiltään sellaisia, että voivat kommunikoida, tuoda omia mielipiteitään ilmi ja tehdä ikätasoisia valintoja arjessa	Osallisuuden tukeminen ja sen kokemisen mahdollisuudet
Kun on lastensuojelun asiakas, mitä ovia sulkee, joiden pitäisi olla auki verkostotyön näkökulmasta?	Monimutkainen verkostotyö ja palveluiden saatavuus
Erytyislapsilla on rutiinit tärkeää ja Arjen vakaus hyödyttää lasten kasvua ja kehitystä, mutta arjessa vammaisilta ei voi odottaa samoja asioita ja taitoja kuin vammattomilta.	Rutiinien ja arjen vakauden tärkeys
Mitä konkreettisia apuvälineitä tarvitaan esimerkiksi kielellisten, kognitiivisten tai toimintakyvyn vammojen kanssa?	Apuvälineiden ja menetelmien tuntemus

## Luokittelu

Pelkistetty havainto	Alaluokat
Yhteisön moninaiset vahvuudet	tiedon jakaminen, työyhteisön vahvuudet, työkokemuksen ja koulutuksen moninaisuus, erilaiset vahvuudet
Avoin keskustelukulttuuri ja jatkuva oppiminen	tiedon jakaminen, oppiminen, vuorovaikutus, kommunikointi, erilaiset vahvuudet
Lapsen aito kohtaaminen ja kuuleminen	yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, osallisuuden lisääminen, kohtaaminen, sensitiivisyys
Positiivisen tuen merkitys	yhteistyö, vuorovaikutus, tuen tarve, ohjaaminen
Haasteet vammaisen lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa	osaamisen epävarmuudet ja pelot, vammojen erityispiirteiden ymmärtäminen, omien tietojen ja taitojen riittävyys, seksuaalikasvatus, kohtaaminen
Osallisuuden tukeminen ja sen kokemuksen mahdollisuudet	vuorovaikutus, kommunikointi, yhteistyö, kohtaaminen
Monimutkainen verkostotyö ja palveluiden saatavuus	verkostotyön monimutkaisuus, palveluiden päällekkäisyys, palvelujärjestelmän tuntemus
Rutiinien ja arjen vakauden tärkeys	yhteistyö, ohjaaminen, tuen tarve, toiminnan vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen, rutiininomaisuus, kuntouttava arki
Apuvälineiden ja menetelmien tuntemus	tuen tarve, visuaalisuus, menetelmällisyys, apuvälineet

## Alaluokkien ryhmittely ja yläluokkien muodostuminen

- Toiminnan vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen
- Rutiininomaisuus
- Kuntouttava arki

Yksikön päivittäisen toiminnan reflektointi

- Vuorovaikutus
- Kommunikointi
- Ohjaaminen
- Tuen tarve
- Visuaalisuus
- Menetelmällisyys
- Apuvälineet

Apuvälineiden ja menetelmien käyttö

- Verkostotyön monimutkaisuus
- Palveluiden päällekkäisyys
- Palvelujärjestelmän tuntemus

Yhteistyön vahvistaminen verkostojen kanssa

- Osaamisen epävarmuuden ja pelot
- Vammojen erityispiirteiden ymmärtäminen
- Omien tietojen ja taitojen riittävyys
- Seksuaalikasvatus

Erityistarpeisiin liittyvät ammatilliset haasteet

- Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen
- Osallisuuden lisääminen
- Kohtaaminen
- Yhteistyö

Lapsen tuntemus ja osallisuuden vahvistaminen

- Tiedon jakaminen
- Oppiminen
- Työyhteisön vahvuudet
- Työkokemuksen ja koulutuksen moninaisuus

Työyhteisön monipuolinen osaaminen ja yhteisöllinen oppiminen

## **Opinnäytetyön aineistonhallintasuunnitelma**

### **1. Aineistojen yleinen kuvaus**

Aineisto kerätään haastattelemalla lastensuojelun sijaishuoltoyksikön työntekijöitä. Aineistoa käsitellään aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

### **2. Aineiston dokumentaatio ja laatu**

Muistiinpanen keskustelun neutraalisti käsiteltynä asioina ja teemoina, huomioiden yksityisyydensuojan. En tuo dokumentoinnissa ilmi kenenkään henkilötietoja. Laatu varmistetaan, että perehtymällä aiheeseen ennakkoon minulla on riittävästi pohjatietoa käsiteltävästä aiheesta ymmärrykseni puolesta.

### **3. Säilytys ja varmuuskopiointi**

Aineisto tallennetaan minun henkilökohtaiselle tietokoneelleni, eivätkä muut osapuolet pääse niihin käsiksi. Tietokoneeni on salasanalukittu. Aineisto lähtökohtaisesti dokumentoidaan siihen muotoon, ettei siitä käy ilmi kenenkään henkilötietoja.

### **4. Säilyttämiseen liittyvät eettiset ja laillisuuskysymykset**

Mitään henkilötietoja tai muita salassa pidettäviä tietoja ei lähtökohtaisesti ole. Teen jälkitarkastuksen virheiden kartoittamiseksi.

### **5. Aineiston avaaminen ja pitkäaikaissäilytys**

Aineistoa voi käyttää opinnäytetyöni liitteenä. Aineistoa voi käyttää opinnäytteeni liittyvissä jatkotutkimuksissa.

# KEHITYSVOIMAA!

MENETELMÄ LASTENSUOJELUN  
SIJAISHUOLLON TYÖNTEKIJÖILLE  
KEHITYSVAMMAOSAAMISEN  
VAHVISTAMISEKSI



*Miika Pirttivaara*

# Sisällys

Johdanto 1

Havaitse 3

Nimeä 4

Ymmärrä 5

Jaa 7

Opi 9



# Johdanto



Lastensuojelu on tärkeää ymmärtää palveluna, johon kehitysvammaisilla lapsilla on yhtäläiset oikeudet. Vamma itsessään ei ole peruste lastensuojelun palveluntarpeelle, vaan siihen tulee vastata ensisijaisesti vammaislainsäädännön mukaisilla palveluilla. Yhteistyö eri verkostojen, kuten vammaispalveluiden, terveydenhuollon ja koulun kanssa ovat avainasemassa lapsen kokonaisvaltaisen tuen varmistamiseksi. On tärkeää tiedostaa, että kehitysvammaiset lapset eivät ole yhtenäinen ryhmä, ja heillä on erilaisia tarpeita ja vahvuuksia. Lastensuojelussa on korostettava yksilöllistä lähestymistapaa, joka huomioi lapsen ainutlaatuisen tilanteen. Vammaisuus ei saa olla syy syrjintään esimerkiksi palveluiden puutteena tai niihin hakeutumatta jättämisenä.

KEHITYSVOIMAA!-menetelmä on tarkoitettu kaikille lastensuojelun sijaishuollon työntekijöille, jotka kohtaavat työssään kehitysvammaisia asiakkaita. Menetelmä on suunniteltu tarjoamaan käytännönläheinen lähestymistapa, jonka avulla vahvistetaan työntekijöiden kehitysvammaosaamista, sekä varmistamaan, että jokainen kehitysvammaisen lapsi saa tarvitsemansa tuen ja mahdollisuuden kehittyä omien vahvuuksiensa mukaisesti. Menetelmän tavoitteena on antaa ammattilaisille konkreettinen työkalu työskentelyyn kehitysvammaisten kanssa samalla vahvistaen lastensuojeluyksiköiden kehitysvammaosaamista. KEHITYSVOIMAA! kannustaa tiedon ja osaamisen jakamiseen, mikä vahvistaa lastensuojeluyksiköiden kykyä tarjota laadukasta tukea kehitysvammaisille asiakkailleen.

Mallin perustana toimii tekemäni tutkimus lastensuojelun sijaishuollon työntekijöiden kokemuksista ammatillisesta kehitysvammaosaamisestaan. Haastattelin työntekijöitä keräten heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään siitä, minkälaisia asioita he kohtaavat päivittäisessä työssään kehitysvammaisten asiakkaiden parissa. Kerätyn tiedon pohjalta pyrin ymmärtämään, mitä lastensuojelun sijaishuollon työntekijät ja yksiköt kaipaavat kehittäkseen osaamistaan. Tutkimuksen perusteella havaitsin, että tarve osaamisen jakamiselle on korkea ja sijaishuollon tasainen arki itsessään nähdään lasta kuntouttavana tekijänä .

KEHITYSVOIMAA!-menetelmä koostuu viidestä vaiheesta: Havaitse – Nimeä – Ymmärrä – Jaa – Opi. Yhdessä nämä vaiheet muodostavat prosessin, joka pyrkii varmistamaan, että kehitysvammaiset lapset saavat yksilöllistä, kattavaa ja tehokasta tukea. KEHITYSVOIMAA! kannustaa asiakaslähtöiseen lähestymistapaan, joka huomioi lapsen osallisuuden omassa asiakasprosessissaan, sekä kunnioittaa lapsen ainutlaatuisia tarpeita ja edistää kokonaisvaltaista hyvinvointia.



“Kuullessani, että minusta tulee uuden sijoitukseen saapuvan kehitysvammaisen lapsen omaohjaaja, tunnen ensin pientä pelkoa ja jännitystä, mutta samalla suurta vastuuta. On selvää, että tehtävä edellyttää erityisosaamista ja tulee haastamaan minua ammatillisesti.”

Kehitysvammaisuuteen liittyvät asiat voivat herättää monenlaisia tunteita, ja on ensisijaisen tärkeää oppia havaitsemaan näitä tuntemuksia. Omien tunteiden reflektointi ja niiden nimeäminen lisää itseyymmärrystä, joka voi auttaa kohtaamaan kehitysvammaisen lapsen avoimin mielin ja näkemään hänet yksilönä, eikä pelkästään vammansa kautta.

Itsetuntemuksen lisäksi on erityisen tärkeää ylläpitää avointa viestintää sijaishuoltoyksikön henkilökunnan välillä. Työyhteisöissä on erilaista osaamista ja avoin keskustelukulttuuri edesauttaa hyvän jakamista ja toisilta oppimista. Avoin keskustelu, sekä omien tunteiden ja kokemusten jakaminen kehittää ammattitaitoa. Yhteistyö on avainasemassa, kun lapselle rakennetaan turvallista kasvuympäristöä.



# Havaitse



Lapsen siirryttyä sijaishuoltoon ensimmäiset päivät ovat usein täynnä uudenlaisia kokemuksia ja sopeutumista. Lapsi tutustuu uuteen ympäristöönsä, sekä sijaishuollon työntekijöihin ja muihin siellä asuviin lapsiin. Lapselle esitellään sijaishuollon säännöt ja rutiinit, joista lapsen arki alkaa rakentumaan. Kehitysvammaisten lasten arkeen tarvitsema tuki voi vaihdella suuresti yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tämän vaiheen tavoitteena on tunnistaa kehitysvammaisen lapsen yksilöllisiä tuen tarpeita ja vahvuuksia. Ensisijaisen tärkeää on luoda avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri, joka kannustaa lasta ilmaisemaan itseään vapaasti. Mikäli kehitysvamma on diagnosoitu, kannattaa diagnoosiin ja vamman erityispiirteisiin tutustua etukäteen ymmärryksen lisäämiseksi.

Tämän vaiheen toteuttamiseksi omaohjaaja yhdessä työryhmän kanssa aloittaa havainnoinnin lapsen päivittäisestä toiminnasta ja vuorovaikutuksesta ympäristönsä kanssa kattavasti huomioiden lapsen fyysiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tarpeet. Tämä vaatii työyhteisöltä laadukasta dokumentointia sijaishuollon asiakastietojärjestelmään ja ajatustenvaihtoa tehdyistä havainnoista. Havainnoita voi kerätä myös yhteistyössä lapsen läheisten tai muiden lapsen elämässä olevien verkostojen kanssa saadakseen lisätietoa lapsen vahvuuksista ja tarpeista.

## Motoriset taidot

Hieno- ja karkeamotoriset taidot, koordinaatio, liikkuminen, kävely, juokseminen, hyppiminen, tasapaino

## Vuorovaikutus- taidot

Leikkitaidot, oman vuoron odottaminen, empatia, kuunteleminen, ristiriitojen käsittely, ryhmässä toimiminen, rajojen kunnioittaminen

## Fyysinen ja psyykinen hyvinvointi

Terveelliset elämäntavat, uni, liikunta ja ravinto, hygienia, sairaudet, yleinen mieliala, toimintakyky



## Kiinnostuksen kohteet

Lapsen puheen aiheet, lelut, harrastukset ja aktiviteetit, tarinat, kirjat, urheilu, taide, pelit

## Sosiaaliset tarpeet

Osallistuminen sosiaalisiin tilanteisiin ja keskusteluihin, kyky ymmärtää ja reagoida muiden tunnetiloihin, eristäytyminen, lohdun ja hoivan vastaanottaminen

## Tunteiden ilmaisu

Ilmeet ja eleet, äänensävy, elekieli, sanallinen ilmaisu, kehonkieli, katsekontakti



# Ymmärrä



Tämän vaiheen tavoitteena on syventää ymmärrystä siitä, miten edellisessä vaiheessa nimettyihin tarpeisiin vastataan ja miten lasta tuetaan vahvuuksissaan. Tarkoituksena on luoda perusteellinen ymmärrys tarvittavista tukitoimista ja käytännön strategioista arjen ohjaustyöhön sijaishuollossa.

Tämän vaiheen keskeisimpänä merkityksenä on lapsen mahdollisimman omannäköisen, mielekkään ja toimivan arjen rakentumisen tukeminen sijaishuollossa. Omaohjaajat voivat hyödyntää Ymmärrä-vaihetta lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimisessa pohtimalla keinoja, kuinka asiakassuunnitelmaan kirjatut tavoitteet saavutetaan. Sijaishuoltoyksikön kuukausikoosteissa voidaan arvioida asetettujen keinojen vaikuttavuutta suhteessa tavoitteisiin.

Tämän vaiheen toteuttamiseksi omaohjaaja pohtii edellisessä vaiheessa nimetyille asioille sopivia ratkaisuehdotuksia käyttämällä omaa aiempaa osaamista, luovuutta ja asiantuntijuutta omaohjattavastaan. Valmiiksi nimetyt tuentarpeet ja vahvuudet auttavat myös omatoimiseen tiedonhakuun. Tämän menetelmän seuraavalta sivulta löytyy ideoita kehitysvammaisten lasten kanssa työskentelyyn sijaishuollossa. Huomion arvoista on muistaa lasten yksilöllisyys nähden menetelmien toimivuuteen. Joskus oikeanlainen menetelmä löytyy vasta kolmannella yrittämällä, siksi onkin tärkeää, että työntekijä osaa luopua toimimattomista menetelmistä. Ohjauksellisiin ratkaisuihin on tärkeää koko työyhteisön yhtenäiset työskentelytavat, joiden jakamisesta työyhteisölle vastaa omaohjaaja.



Jotkin tuentarpeet voivat olla sellaisia, että ne tarvitsevat toisen palvelun konsultointia tai niihin on vaikea keksiä ratkaisua. Siitä lisää Jaa-vaiheessa.

## Selkeät odotukset ja säännöt

Aseta lapselle selkeät ja ymmärrettävät säännöt, jotka ovat sovellettuja lapsen kehitystasoon.

## Johdonmukaisuus

Ole johdonmukainen sääntöjen ja seuraamusten suhteen.

Vältä ristiriitaista käyttäytymistä, jotta lapsi voi oppia ennakoimaan reaktioitasi.

## Positiiviset kannustimet

Kiitokset, kannustaminen ja palkitseminen käyttäytymisestä toivotulla tavalla, esimerkiksi tarrataulut.

## Tunteiden tunnistaminen

Opeta lapselle tunnetaitoja ja auta häntä tunnistamaan omia tunteitaan.

## Visuaaliset apuvälineet

Kuvakartat, aikataulut, kuvalliset päiväohjelmat, ajastimet.

## Tunnustelulelut

Aistikokemukset, rauhoittava vaikutus.

## Teknologia

Sovellukset ja pelit, jotka tukevat lapsen oppimista samalla viihdyttäen.

## Kommunikaatiokortit ja palautetaulut

Auttavat lasta ilmaisemaan tarpeitaan, tunteitaan, toiveitaan ja mielipiteitään.

## Empatia ja positiivinen kieli

Ole ymmärtäväinen, kuuntele ja osoita kiinnostusta lapsen tarinoita kohtaan. Käytä positiivista kieltä korostaaksesi haluttua käytöstä.

## Keskittymisen tukeminen

Rauhallisen tilan mahdollistaminen, kuulosuojaimet, sermit, keskittymistä tukevat lelut.



# Jaa

Jaa-vaiheessa pyritään tiedon ja kokemusten jakamiseen työyhteisön sisällä, sekä muiden palveluiden konsultointiin kehitysvammaisen lapsen tukemiseksi. Tämän vaiheen tavoitteena on vahvistaa ja hyödyntää erilaista osaamista, sekä korostaa verkostoyhteistyön merkitystä tilanteissa, joissa tarvitaan ulkopuolista asiantuntemusta.

KEHITYSVOIMAA!-menetelmää seuraamalla olet tässä vaiheessa omaohjaajana tietoinen omaohjattavasi kokonaisvaltaisesta tilanteesta, sekä niistä tuen tarpeista, joihin et ole itse löytänyt ratkaisua. On hyvä muistaa, että joidenkin vammojen erityispiirteisiin vastaaminen ja niiden tunnistaminen vaatii syvempää alan tuntemusta. Lapsen parhaimman edun toteutumiseksi on omaohjaajana vastuunasi viedä lapsen asioita eteenpäin ja tuoda niitä esiin yhteiseen keskusteluun, sekä tiedottaa ja ohjeistaa työyhteisöä kokemusten ja osaamisen jakamiseen.

Tämän vaiheen toteuttamiseksi työyhteisön sisällä työntekijät voivat käyttää heille sopivia ja tuttuja tapoja tiedon ja ajatusten jakamiseen, kuten sähköpostia tai muita yksikön sisäisiä viesti- ja keskustelualustoja huomioiden tietoturvallisuuden. Myös työyhteisöpalavereissa tai työnohjauksessa on mahdollista käsitellä asiakastyöhön liittyviä asioita. Tämä vaihe korostaa työyhteisön yhteistyötä, sekä sen monimuotoisuutta ja erilaisten vahvuuksien hyödyntämistä. Jaa-vaiheessa kannustetaan myös avoimeen keskustelukulttuuriin, sekä työntekijöitä hyödyntämään toistensa vahvuuksia ja osaamista arjen tilanteissa oikeiden tukimuotojen tai menetelmien löytymiseksi lapselle.



**Omaohjaajana voi kohdata tilanteita, joissa tarvitaan muiden palveluiden konsultointia. Tuen tarpeen nimeäminen ohjaa eteenpäin oikeanlaiseen palveluun hakeutumisessa.**

**Kehitysvammaisille suunnatut palvelut tarvitsevat kehitysvammadiagnoosin. Onko asiakkaallasi diagnoosi?**



Vamma on voinut syystä tai toisesta jäädä huomaamatta tai diagnosoimatta. Mikäli näin on, hän voi jäädä paitsi etunsa mukaisista palveluista. Ota asia sensitiivisesti puheeksi lapsen vanhempien kanssa ja keskustele heidän kanssaan, miten asiassa edetään. Prosessin käynnistämiseksi voi konsultoida esimerkiksi olemassa olevia verkostoja tai terveydenhuoltoa.

## Kehitysvammaopoliklinikka

tarjoaa ohjausta, tukea ja hoitoa kehitysvammaisuuteen liittyvissä asioissa. Siellä selvitetään palveluntarpeita, sekä suunnitellaan ja järjestetään yksilöllistä kuntoutusta. Kehitysvammaopoliklinikalta voi myös pyytää konsultatiivista apua esimerkiksi kehitysvammaisen lapsen ohjaamiseen sijaishuoltoyksikössä.



**Tutustu myös oman alueesi paikallisiin vammaisille suunnattuihin palveluihin ja harrastusmahdollisuuksiin, jotka edistävät vertaisuuden kokemusta.**

Omaohjaajana ylläpidät ja luot yhteyksiä lapsen olemassa oleviin ja uusiin verkostoihin ja ammattilaisiin, kuten vanhempiin, sukulaisiin tai muille lapselle tärkeisiin henkilöihin, opettajiin, terapeutteihin, terveydenhuoltoon, tukihenkilöihin ja -perheisiin, harrastustoimintaan jne.

Verkostoyhteistyö voi tapahtua esimerkiksi yhteisissä tapaamisissa, neuvotteluissa tai puhelimitse. Omaohjaajana tehtäväsi on huomioida lapsen osallisuus omassa prosessissaan ja varmistaa, että myös hänen mielipiteensä tulee kuulluksi.



**Opi-vaihe tarjoaa mahdollisuuden  
ammattilliseen kehittymiseen.**

**Reflektoi → Nimeä → Ymmärrä → Opi**

Opi-vaiheen tavoitteena on jatkuva oppiminen ja ammatillinen kehittyminen. Tässä vaiheessa omaohjaaja pohtii ja reflektoi kulunutta menetelmän mukaista prosessia suhteessa onnistumisiin ja haasteisiin. Onnistumisten ja haasteiden tunnistaminen tarjoaa mahdollisuuden ammatilliseen kehittymiseen.

Omaohjaaja voi tarkastella menetelmän soveltamista käytännössä ja arvioida, miten se on tukenut kehitysvammaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita ja vahvuuksia. Onnistumiset voivat ilmetä esimerkiksi positiivisina muutoksina lapsen arjessa ja lisääntyneenä osallisuutena.

Tässä vaiheessa omaohjaaja voi myös suunnitella jatkotoimenpiteitä kehittääkseen entisestään niin omaa, kuin myös koko sijaishuoltoyksikön kehitysvammaosaamista.

